

Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2020)

Ústav mezinárodních vztahů

2014

Tato publikace byla financována z prostředků projektu TA ČR Beta *Scénáře vývoje mezinárodního prostředí* (TB020MZV030).

Ondřej Ditrych, vedoucí autorského kolektivu

Vít Beneš

Mats Braun

Marek Čejka

Tomáš Dopita

Jan Eichler

Rudolf Fürst

Vladimír Handl

Michal Kořan

Petr Kratochvíl

Vít Střítecký

Lukáš Tichý

Obsah

Úvod	4
Transatlantický prostor	8
Evropská unie	15
Střední Evropa	25
Rusko a východní sousedství EU	36
Blízký východ, severní a subsaharská Afrika	46
Čína, východní a jihovýchodní Asie a Pacifik	57

Úvod

Globální bezpečnostní prostředí je komplexním systémem. Podle mnohých autorů dnes prohlubující se komplexita antropogenních systémů a jejich vzájemná propojenost v globální síti znamená, že vstupujeme do éry *hyperrizik*. Tato nová rizika se mohou realizovat mnohem rychleji než rizika tradiční a v důsledku zmíněné propojenosti nebo efektu zpětné vazby (*feedback*) mohou i lokální hybatelé spustit řetězec akcí a reakcí s (nejen negativním, ale potenciálně i pozitivním) globálním systémovým účinkem. Dirk Helbing z ETH Zürich v této souvislosti navrhuje, že k zvýšení resilience proti účinkům hyperrizik bychom měli zvažovat dělení stávajících systémů (včetně např. globálního finančního systému) na menší celky, vytvářet tzv. *circuit breakers* bránící kaskádové globální reakci při podnětu z jedné části globální sítě a také přijmout skutečnost, že nejistotu nelze v tomto prostředí zcela vyloučit.¹ V komplexních systémech se totiž změna odehrává nečekaně a je v principu nepředvídatelná. To omezuje možnosti přesné pravděpodobnostní předpovědi. Neznamená to ale, že o budoucnosti nelze tvořivě uvažovat. Pokus o takové tvořivé promýšlení budoucnosti nyní držíte v rukou.

Byť na následujících řádcích ustupujeme od ambice přesné pravděpodobnostní předpovědi, nepodléháme stran budoucnosti naprostému agnosticismu. Řada událostí velkého dopadu v komplexních systémech může přicházet náhle a neočekávaně. Nassim Taleb takové události proslule nazval „černými labutěmi“.² Dnes můžeme ale pozorovat i krize, které nechávají mezinárodní aktéři odvíjet se příliš dlouho před tím, než zasahují, což omezuje jejich možnosti a účinnost jejich kroků. Krvavá občanská válka v Sýrii spojená s nástupem ISIS hrozícím destabilizovat oblast Blízkého východu jsou jen jedním příkladem.

Kromě toho, zatímco v globální perspektivě byla v posledních letech stran budoucnosti v módě debata o finančních rizicích a možném (nečekaném) kolapsu globálního finančního systému, v letošním roce významně znovu vzrostla citlivost vůči *geopolitickým rizikům*. Stalo se tak jak na pozadí krize na Ukrajině (jako doposud posledním projevem asertivní ruské zahraniční politiky), tak zvyšujícího se napětí v důsledku nově rostoucího významu teritoriálních sporů ve východní Asii nebo reflexe multidimenzionálního konfliktu na stále strategicky významném Blízkém východě (a rozpínajícím se „oblouku nestability“ v sousední subsaharské Africe). I geopolitické jevy mají v komplexním prostředí potenciálně dalekosáhlé účinky – poměrně prostým příkladem je očekávatelný pozitivní dopad budoucí dohody o íránském jaderném programu a normalizace vztahů se Západem na hospodářský růst východoasijských ekonomických tygrů – jsou ale pro nás, pozorovatele zahraniční politiky, přece jen čitelnější.

¹ Dirk Helbing, „Globally Networked Risks and How to Respond“. *Nature*, No. 497 (2013).

² Nassim Taleb, *The Black Swan*. Druhé vydání. New York: Random House, 2010.

Neznamená to samozřejmě, že by geopolitické trendy byly zjevné a samozřejmé. Příkladem může být ten patrně nejvýznamnější z nich, relativní pokles moci USA jako hegemonu mezinárodního systému. Podle některých, např. Iana Bremmery z Eurasia Group, žijeme již nyní v mocenském vakuu tzv. *G-zero World*, které je podle něj hlavním strukturálním hybatelem současného chaosu v globální politice.³ Mnozí nebudou souhlasit, a byť upozorňují na trendy, jako je např. rostoucí objem interakcí mezi různými regiony globálního Jihu od Latinské Ameriky po východní Asii – vyjádřený v plánech, již brzy realizovaných, na výstavbu *SAex (South Atlantic Express) Cable* (a možná v budoucnu i zvláštního *BRICs Cable*), optických kabelů na dně oceánu, které se vyhýbají stávajícím uzlům globální komunikace nacházejících na Západě – poukazují na trvajících převahu USA a jejich spojenců či si představují možnosti adaptace tohoto řádu či proměny ve více či méně efektivní multipolární uspořádání.

Metoda projektu⁴

Komplexita bezpečnostního prostředí je základním východiskem našeho scénářistického projektu. Za důsledek této komplexity považujeme nevypočitatelnost přesných trajektorií budoucího vývoje a tedy i přesnou pravděpodobnostní předpověď. Faktorů, které by do pravděpodobnostní předpovědi bylo třeba zahrnout, je značné množství, přičemž komplexita modelu neroste s každým nově přidaným faktorem lineárně, ale *exponenciálně*. Opominutí byť jediného může vést ke značnému zkreslení výsledků předpovědi, podobně jako malé rozdíly ve vstupních hodnotách jednotlivých faktorů. Nelinearita systému kromě toho vede k jevu v populární literatuře známému jako „motýlí efekt“ – k výskytu dramatických a zároveň vysoce nepravděpodobných událostí, jež jsou prakticky nevypočitatelné a přitom, vzhledem k rostoucí komplexitě sociálních systémů, stále častější.

Naše explorační vícečetné scénáře, které definujeme jako interně konzistentní hypotézy o budoucím vývoji, nejsou nástroji pravděpodobnostní předpovědi. Přirozeně usilují o to být přiměřeně pravděpodobné. Kombinují nicméně prediktivní prvek (*jaká budoucnost bude*) s prvkem exploračním (*jaká budoucnost může být*) a s ambicí stát se nástroji tvořivého promýšlení možných (pravděpodobných) budoucností, rozšiřovat prostor úvah o tom, jak přispívat k naplnění jejich optimálních variant a zkoušení zažitých předpokladů o bezpečnostním prostředí, ve kterém se ČR nachází. V souladu s tím chceme prostřednictvím scénářů obsažených v této zprávě za 1) nabídnout mnohaúrovňovou projekci budoucnosti a tím znejistit

³ Ian Bremmer, *Every Nation for Itself: Winners and Losers in a G-Zero World*. London: Portfolio, 2012.

⁴ Metoda projektu vychází z metodologické stati vedoucího autorského kolektivu, viz Ondřej Ditrych, „Scénaristika jako metoda v mezinárodních vztazích“. *Mezinárodní vztahy*, roč. 47, č. 4 (2012).

často vnímanou linearitu v přítomnosti sledovaných trendů, za 2) vytvořit prostor pro učení z budoucnosti tím, jak se tato budoucnost zpřítomňuje a může být konfrontována s variantami budoucnosti, které byly na základě jasně stanovených východisek předem určeny, a za 3) předložit tvůrcům české zahraniční a bezpečnostní politiky nástroj, díky němuž mohou nejen dopředu uvažovat o výhodách a nevýhodách, jež z různých variant budoucnosti poplynou, ale rovněž zpřítomňování budoucnosti ovlivňovat.

Horizont našich úvah je determinován, a nutně omezen, zaměřením na politické, vojenské, ekonomické a sociální hybatele (*ne*)stability. Naše předpovědi jsou rovněž relativně umírněné. Lze souhlasit s badateli sdruženými v projektu „Komplexní společnosti“, kteří poukazují na to, že lze dnes nalézt řadu indikátorů budoucího systémového kolapsu – vedle zvyšující se míry komplexity sociálních systémů jde např. i o krizi legitimacy stále více dysfunkčních politických systémů nesoucí s sebou riziko náhlého a zásadního růstu nestability a (trans)lokálního konfliktu. Jak ukazují příklady (prostorově omezených) *black-outs* z nedávné minulosti, narušení distribuce energie, potravinových zásob apod. může mít – v důsledku ať už samovolného selhání, nebo kybernetického útoku – i ve velmi krátkém čase závažné bezpečnostní důsledky. Přesto těmto událostem, jejichž možného uskutečnění jsme si vědomi, věnujeme relativně méně prostoru, a zcela zanedbáváme hrozby *přežití* lidského druhu – ať už jde o riziko jaderné války (a následné „jaderné zimy“), epidemií majících svůj původ v biolaboratořích či působení „superintelligence“ –, byť ani ony nelze zcela vyloučit.

Ne že by naše scénáře nebyly často černé, ačkoliv jsme si vědomi, že např. pod vlivem dnešní masové kultury (katastrofické holywoodské filmy) existuje v západní společnosti obecná tendence k pesimistickému vidění budoucnosti. Té, podobně jako dalším heuristickým rizikům spojených s konstrukcí možných budoucností, se ale chceme vyhýbat, nebo ji aspoň vědomě omezovat. Nechceme propadat lákavě zjednodušujícím interpretačním mřížkám („střet civilizací“ či „nová studená válka“); nebo být nadměrně obětmi jevu, který Daniel Kahneman popsal jako *availability heuristic*, v jejímž důsledku máme sklon přeceňovat pravděpodobnost událostí, jejichž příklady nám přicházejí na mysl na úkor jiných, i další činitelů tzv. *undeprediction* či *overprediction*.⁵ (Dobrym příkladem prvního jevu je všeobecně neočekávaný konec studené války, druhého potom grandiózní teorie o konci dějin či výše zmíněném střetu civilizací, který jej následovaly.)

Kapitoly této publikace jsou shodně strukturovány následujícím způsobem. Po krátkém úvodu shrnujícím určující předem známé skutečnosti, hybné síly a klíčové neznámé – stavební bloky scénaristických modelů – následují dvě přiměřeně a srovnatelně pravděpodobné verze budoucnosti v daném sektoru. Ty jsou následovány *most dangerous scénářem*, ne nutně pravděpodobnou variantou

⁵ Daniel Kahneman, *Thinking Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011.

budoucího vývoje, která je autory dané kapitoly považována z hlediska politické, ekonomické, vojenské a sociální nestability za tu s nejhlubším dopadem. Tento scénář je následován jedním scénářem tematickým, rozpracovávajícím vybrané podtéma zapadající do daného sektoru, od energetických aspektů vývoje bezpečnostního prostředí v středoevropském prostoru po možnosti exportu terorismu z oblasti Blízkého východu a subsaharské Afriky. Nakonec každé sektorové kapitoly jsou zařazena doporučení pro českou zahraniční a bezpečnostní politiku.

Transatlantický prostor

Transatlantické bezpečnostní pouto trvá již téměř sedmdesát let. NATO, jeho institucionální ztělesnění, překonalo krizi svého *raison d'être* v devadesátých letech. Nalezlo jej v oblasti *crisis management* dílem mimo bezpečnostní perimetr vymezený Washingtonskou smlouvou (nejznatelněji v končící operaci ISAF v Afghánistánu). Nejenže obstálo proti alternativním návrhům evropské, resp. eurasijské bezpečnostní architektury po konci studené války (OBSE), ale postupně absorbovalo státy dříve znepráteleného východního bloku, jež se mohly i skrze jeho brány „navrátit do Evropy“. Zaznamenalo sice politickou krizi v souvislosti s americkou invází v Iráku (2003), i debatu o sdílení nákladů na zajišťování společné obrany. Rozkoly a jistá míra vzájemné nedůvěry byly však pro NATO příznačné i v době studené války – debata o sdílení nákladů je s přestávkami vedena již od začátku padesátých let a např. americká politika *détente* vzbuzovala u některých západoevropských států obavy z vzniku supervelmocenského kondominia nad Evropou (zatímco Washington tížily čas od času vlastní obavy z možné gravitace Francie nebo SRN směrem k Moskvě) – nikoliv nepodobné obavám, jež vzbudila politika *resetu* americké administrativy Baracka Obamy u nových členských států ve střední a východní Evropě.

Přesto nevyznívají naše scénáře pro transatlantický prostor příliš nadějně. S výjimkou scénáře prvního, standardní projekce ve střednědobém výhledu přechodu NATO do postintervenční fáze (spojené s normalizací vztahů s Ruskem), v sobě nesou nástin velmi reálných hrozeb. Kombinací poměrně pravděpodobných hybných sil – nové ekonomické krize, institucionální diferenciací či fragmentace NATO a EU v důsledku trvající politické krize, neschopnosti táhnout za jeden provaz a nezájmu či neochotě elit (dílem vyneseny k moci na populistické vlně) na udržení stávajícího uspořádání si v druhém scénáři představujeme pozvolné rozkotávání transatlantického bezpečnostního společenství, charakterizovaném spolu s Karlem Deutschem sdíleným očekáváním, že politické konflikty budou řešeny bez použití násilí. Rusko jako vnější aktér může připravit NATO zkoušky – v našem *most dangerous* scénáři je takovou zkouškou hybridní kybernetický útok na Pobaltí –, v nichž nemusí nutně obstát, což může mít pro transatlantickou alianci důsledky až existenční. Nakonec nepravděpodobná, přesto však nevylučitelná militarizace střední a východní Evropy v sobě nese zvýšené riziko rozsáhlého vojenského konfliktu coby nepravděpodobné události zásadního, a v tomto případě katastrofického dopadu.

Doba postintervenční

Výchozím momentem tohoto scénáře je transformace ukrajinského konfliktu, ke které dojde v průběhu roku 2015. Tato transformace bude stimulována dvěma klíčovými procesy. Tím prvním bude sílící zájem Ruska ukončit konvenční válku a přeměnit situaci v normativní konflikt, ve které bude mít Rusko vždy výhodnější pozici a schopnost znovu eskalovat konflikt ve velmi krátkém čase. Normativní konflikt také bude vtělen do postkonfliktního uspořádání východní Ukrajiny, kde dojde k uplatnění konsociačního modelu bosenského typu, jenž navenek představuje kompromisní řešení, nicméně v podstatě neumožňuje efektivní správu území.

Druhým momentem předcházejícím výše zmíněné transformaci, budou mezinárodní jednání, jejichž hmatatelné výsledky budou víceméně korelovat s vývojem vojenské situace na východě Ukrajiny. Významným stimulantem pro tato jednání se stanou dopady ekonomických sankcí, jež se začnou projevovat s prvními měsíci nového roku. Tento relativní neúspěch sankční politiky ve vztahu k jejímu primárnímu politickému a strategickému cíli podnítí zvýšenou kritiku této politiky, jež má v mnoha členských zemích EU neblahý dopad na některé hospodářské sektory. Pod zásadní tlak se dostane především německá vláda, která nebude schopna před silnými průmyslovými svazy nadále obhajovat tezi o ruské (Putinově) neoimperiiání politice. O absenci hmatatelných imperiálních kroků začne mluvit také jižní křídlo EU, které doposud z důvodu potřeby pomoci ze strany EU neprojevovalo tradiční, k Rusku méně kritické postoje. Drolení evropského konsenzu využije také Maďarsko a tlak na ukončení sankcí zesílí rovněž ve Francii či České republice.

Situace na Ukrajině se stane předzvěstí dlouhodobějšího uspořádání bezpečnostních a politických vztahů v Evropě a potažmo v celém transatlantickém prostoru. Po dohodnutém příměří se konflikt na Ukrajině transformuje do podoby občasných povstaleckých aktivit, které budou namířeny proti „prokyjevské“ části administrativy. Především v luhaňské a doněcké oblasti budou probíhat omezené roztržky a útoky na lokální administrativy a bezpečnostní složky. Z celkového pohledu bude východní Ukrajina nadále nestabilní, což vyústí v trvalou (střednědobou) nestabilitu na Ukrajině samotné. Transformace konfliktu s sebou přinese zásadní změnu ruské i ukrajinské strategie reflektující skutečnost, že klíčovou složkou protipovstalecké strategie není bezpečnostní (vojenská) síla, ale schopnost umožnit civilnímu obyvatelstvu rozvoj v bezpečných podmínkách. Pro ukrajinskou vládu bude velmi náročné adekvátně odpovídat na ruskou rozvojovou pomoc vzhledem k politické nestabilitě a nedostatku finančních prostředků, jejichž značná část bude muset být investována do poválečné obnovy, která nebude tak adresná jako ruská rozvojová pomoc. Rusko tak naplno využije svou výhodnou pozici a bude upevňovat svou pozici v normativním konfliktu.

Transformace ukrajinského konfliktu bude mít za následek upozadění ukrajinské agendy v transatlantické diskuzi. Tu nahradí reflexe intervenční politiky Západu v poslední dekádě, jež se stane součástí hodnocení souvisejícího s dlouhodobě plánovaným odchodem z Afghánistánu. Alianční intervence z posledních dvou dekád budou vyhodnoceny jako v zásadě neúspěšné. Za pomoci moderních technologií budou USA nadále bránit mocenské rozpínavosti ISIS v Iráku a Sýrii. Afghánistán se pod slábnoucím dohledem světových médií propadne do série lokálních konfliktů, ve kterých postupně získá navrch Taliban. Ke stabilizaci nedojde ani v Libyi a syrský konflikt bude nadále jedním z nejkrvavějších konfliktů od konce studené války, přičemž o nové intervenci (či zřízení „protektorátu“) se bude sice diskutovat, ale ukáže se na úrovni NATO i EU jako politicky neprosaditelná.

Po sérii finančně, materiálně, ale i personálně velmi náročných a neúspěšných intervencí dojde k proměně strategického směřování NATO. Na americké straně bude výsledkem relativního konsenzu mezi demokraty, kteří rádi odstoupí od intervenční politiky, a republikány, pro něž bude postintervenční období kombinací izolacionismu a nové neintervenční „studnoválečné“ velmocenské konfrontace. V kontextu ekonomických tlaků na obranné rozpočty a tradičních politických postojů tato strategie převládne i v Evropě. Intervence postintervenčního období nebudou vyloučeny, půjde ale rozsahem o malé operace nikoliv stabilizačního charakteru, ve kterých budou dominovat bezpilotní prostředky, popř. omezeně nasazené speciální vojenské a paramilitární jednotky.

Transatlantický konsenzus na přechodu do postintervenčního období přinese zklidnění vztahů s Ruskem, které se budou normalizovat na pozadí odvolání ekonomických sankcí a tacitního „vyřešení“ geopolitického směřování Ukrajiny a zbytku postsovětského prostoru. Tato politická normalizace umožní také obnovení zbrojního obchodu s Ruskem. Podobný vývoj sice vyvolá odpor u amerických neokonzervativních kruhů a také v postkomunistické Evropě (zejména v Polsku), nicméně tyto disentní hlasy budou v menšině. V kontextu nastupující debaty o proměně strategické koncepce bude v rámci NATO resuscitován diskurz o obranné alianci s důrazem na nové technologie a k nim vztažené hrozby, které mají zásadní přesah do ekonomické oblasti. Jakkoli je představa odstoupení od politiky otevřených dveří pro část postkomunistické Evropy obtížně přijatelná, samotná existence obranné aliance bude představovat mnohem významnější hodnotu.

Konec transatlantického bezpečnostního společenství

Konzervativní projekce obsažená v prvním scénáři se jeví v střednědobém výhledu jako nejpravděpodobnější varianta budoucího vývoje. I bez zlomových událostí v podobě černých labutí či vyhocení ukazatelů relevantních hybných sil si lze nicméně představit scénář, v němž dochází k pozvolnému rozkotání

transatlantického bezpečnostního společenství. Toto zdánlivě nenápadné vymizení obranné a zároveň vnitřně pacifikující materiální a normativní struktury na evropském kontinentě (institucionálně vyjádřené NATO a EU) poté otevírá prostor pro návaly nestability, neschopnost adekvátně reagovat na vnější hrozby a popř. i mezinárodní konflikt, kterému Evropa odvykla do té míry, že ho její obyvatelé považují za jen těžko představitelný.

Trvajících nestabilita na Ukrajině naznačena v předchozím scénáři může sama o sobě (tj. bez budoucí eskalace, kterou nelze rovněž vyloučit) nechat vzniknout nikoliv situaci, v níž jsou vztahy s Ruskem normalizovány, ale kde je lze charakterizovat jako novou studenou válku či přinejmenším studený mír. Permanentní napětí, jež budou pro takový stav příznačné, má v střednědobém výhledu disciplinující účinky v Rusku, kde vede k mobilizaci společnosti (čím dál více izolované od vnějších vlivů) na podporu stávajícího politického *establishmentu*. V transatlantickém prostoru však bude v kombinaci s dalšími hybateli součástí kauzálního mechanismu, který vyústí v rozpad bezpečnostního společenství. Politický rozkol se projeví v nyní více exponované – a ruské informační válce vystavené – střední Evropě (viz kapitola Střední Evropa, scénář „Fragmentace regionu“); ale zejména na transatlantické úrovni, kde nová republikánská americká administrativa – např. prezidenta Marca Rubia – zvolí snad překvapivě, ale nikoliv nepravděpodobně asertivní hegemonickou politiku (za předpokladu diskontace budoucích nákladů, jež budou značné), pro kterou, narozdíl od vyhocené varianty izolacionismu, existují zřetelné strukturální předpoklady v rovině strategické kultury. V tomto scénáři tedy není dezintegračním faktorem transatlantického společenství stahování USA z Evropy (*pivot to Asia*), ale naopak jestřábí politika, která se setká s odmítnutím západoevropských států usilujících převážně z ekonomických důvodů (mj. desetkrát vyšší objem obchodu) o normalizaci vztahů s Ruskem, kterou bude Washington blokovat. (Asertivní americká politika by však mohla být uvítána v části střední Evropy, zejména Polsku, a pootevřít dveře militarizaci popsané níže v tematickém scénáři.) Tato jestřábí politika se navíc projeví eskalací globálních protiteroristických operací („druhou válkou proti terorismu“), kterou evropské státy až na malou koalici ochotných rovněž nebudou chtít podpořit z důvodu kombinace ekonomických a sociálních příčin.

Dlouhodobá ekonomická stagnace, popř. krize, a strukturální problémy evropských ekonomik se projeví nejen v jen nepatrně rostoucích výdajích na obranu (což podpoří americkou unilaterální politiku s obnoveným důrazem na „venušinský“ charakter EU), ale ještě výrazněji v krizi solidarity mezi členskými státy EU zvyšující pravděpodobnost dezintegračních scénářů (viz kapitola Evropská unie, scénář „Diferenciace“) v institucionální rovině vedoucích k vytvoření plurality bloků se sníženou mírou vzájemné interakce. (Z koalic schopnějších a ochotných k akcím proti společně vnímaným hrozbám, či z prohlubující se propasti v investicích do společných kapacit potom může dojít i k faktické diferenciaci uvnitř NATO a erozi

závazku ke společné obraně i bez jeho testování akcemi vnějších aktérů, viz níže.) V transatlantické rovině bude hybatelem rozkolu v ekonomické doméně krach jednání o TTIP, který zanechá na obou stranách Atlantiku „kocovinu“. Tato dohoda bude sice prosazována jako nástroj ekonomického oživení, politického utužení transatlantického pouta a udržení vlivu na podobu globálního řádu, stávající nesoulad normativních systémů – vnášející do hry vedle logiky *výhodnosti* ještě logiku *vhodnosti*, kde je nacházení kompromisu složitější – se ukáže jako nepřekonatelná překážka.

Drolení bezpečnostního společenství bude umocněno krizí politické legitimacy stávajících státních a unijních institucí, jež nedokážou adaptivně reagovat na systémové vstupy. Růst vlivu populistických hnutí roztočí spirálu nadějí na změnu následující zklamání s hrozbou pro stabilitu liberálních zřízení. Povede rovněž k nárůstu parochiálních politických vizí oživujících geopolitickou imaginaci Evropy národních států (s antagonistickým potenciálem) a vnitřní destabilizaci posilováním sociálního pnutí a odcizení ve vztahu tzv. „nepřizpůsobivým“ a migrantům, zejména těch, kteří přicházejí z odlišných kulturních prostorů. Tyto nálady budou jen posíleny v případě úspěšné realizace teroristických útoků (viz kapitola Blízký východ, severní a subsaharská Afrika, scénář „Export terorismu do Evropy“).

Kybernetický útok na kritickou infrastrukturu NATO

Na zářijovém velšském aliančním summitu NATO znovu vystupňovalo politický nátlak na Rusko a rozhodlo o vytvoření nových prvosledových jednotek v rámci *NATO Response Force (NRF)*, jejichž infrastruktura bude částečně usazena na polských vojenských základnách. NATO zároveň rozhodlo o vojenském cvičení, které proběhne koncem roku 2014 v zemích střední a východní Evropy. V návaznosti na tyto kroky Rusko obviní Alianci, že využívá ukrajinské krize k posunům geopolitického těžiště směrem na Východ. Kromě politických deklarací se však Rusko rozhodne i přímo nabourat deklarovanou politickou jednotu a odhodlanost zemí NATO a zneutralizovat tak alianční aktivity. Využije k tomu jeden ze svých dlouho připravovaných plánů a prostřednictvím kybernetického útoku zaútočí na estonskou elektrickou rozvodovou soustavu. Útok na klíčovou infrastrukturu bude doprovázet série koordinovaných DDoS útoků, jejichž původ se podaří rychle vystopovat k ruským patriotistickým skupinám. V důsledku útoku bude od přenášené elektrické energie odštěpena oblast v okolí města Narva při Finském zálivu. V Estonsku bude vyhlášen výjimečný stav a v okolí Narvy dojde ke střetům mezi estonskou armádou a příslušníky nově utvořených ruských mluvících bezpečnostních jednotek, jež budou organizovat ruskou pomoc, která je do regionu přes hranice posílána. Ze zpravodajských materiálů bude patrné, že v oblasti operují stovky příslušníků ruských speciálních sil. Pobaltské země, Polsko a Švédsko ihned

navrhnu aktivizaci brigády prvosledových jednotek NATO, nicméně USA a velké evropské země intervenci v bezprostředním ruském pohraničí odmítnou s tím, že nové síly nemohou reagovat na kybernetický útok. Během pěti dnů se může podařit dodávky proudu zcela obnovit a situace se stabilizuje. Výsledkem bude v tomto případě marginalizace nového strategického nástroje Aliance a estonský případ bude představovat další hybnou sílu Ruskem navrhovaného velmocenského dialogu o jasném vymezení sfér vlivu v Evropě. Zároveň může ale uspíšit výše popsané negativní jevy ať už na alianční kohezi, nebo budoucnosti evropského, resp. transatlantického bezpečnostního společenství.

Roll-Back

Při hodnocení dosavadního vývoje na Ukrajině se nadále střetávají dva rozdílné názory. Podle prvního byla ukrajinská krize vědomým testem, zda Rusko skutečně zareaguje, nebo se znovu smíří s dalším postupem Západu směrem k Moskvě. Ruská odpověď nebyla expanzí; Kreml dal pouze najevo, kde je *red line*, za kterou už není ochoten dále ustupovat. Převažuje nicméně názor opačný. Podle něj byla ukrajinská krize spontánní reakcí na ruskou expanzi, jejímž cílem by mohla být postupná obnova někdejšího SSSR na ruských geopolitických zájmech. Toto přesvědčení vyúsťuje v závěr, že je nutné zaujmout odhodlaný odpor. Jde o politiku inspirovanou ofenzivním realismem, chápající mezinárodní politiku jako hru s nulovým součtem.

V tomto scénáři domýšlíme do jisté krajnosti „ofenzivní“ politiku NATO. V reakci na trvající nestabilitu ve svém sousedství a asertivní rétoriku a vojenskou doktrínu Moskvy bude Aliance militarizovat střední Evropu a Pobaltí. Bude postupně opuštěna konceptualizace posilování deterenčních kapacit NATO v tomto regionu přijatá na posledním summitu ve Walesu (*prepositioning*; nestálá, rotační přítomnost apod.). Ze západní části SRN se do východního Polska přesunuje trvale jedna americká brigáda. Zde vzniká i nová základna vzdušných sil USA, a připravuje se její vytvoření v baltských zemích. Zároveň je posilována vojenská přítomnost USA (a dalších států NATO) v Severním a Černém moři; v Pobaltí a Rumunsku vznikají nové námořní základny USA a je suspendován stávající režim omezující vojenskou přítomnost v Černém moři. Po této redislukaci vojsk NATO dochází k posunu někdejší hranice „přední obrany“ o zhruba tisíc kilometrů dále směrem na východ.

Tyto kroky jsou činěny postupně, neboť jsou velmi náročné na investice a čas (pro nově umístěné jednotky je třeba vybudovat odpovídající infrastrukturu). Posílení deterenčních kapacit sice zabrání opakování ukrajinského scénáře hybridní války („zelení mužičci“), nicméně zvýší riziko *nezamýšlené* přímé vojenské konfrontace mezi Ruskem a NATO v Pobaltí. Ta by byla důsledkem ztráty kontroly nad (rychlou) eskalací napětí, selháním velících systémů či rozhodovacích mechanismů (*bounded rationality* vedení na obou stranách). Proti situaci, z níž se zrodila první světová

válka, jejíž stoleté výročí si letos připomínáme, vládne na všech stranách vyšší citlivost k důsledkům rozsáhlého konvenčního konfliktu (eskalace by samozřejmě nicméně mohla navíc přerůst až v jadernou konfrontaci s potenciálně globálními katastrofickými následky). Komplexní prostředí, v němž jsou přijímána rozhodnutí, možnost lidského selhání či nadřazení – v ruském případě – bezpečnosti *režimu* nad vším ostatním (spojená s chybnou kalkulací stran možnosti udržet konflikt na nízkém stupni eskalace) –, ale i dovedení do krajnosti veskrze racionálního jednání v podmínkách bezpečnostního dilematu však nevylučují, že k podobnému scénáři dojde, a odstranění vzdálenosti mezi koncentrací vojenských sil na obou stranách by toto riziko nepochybně zvýšila.

Doporučení pro Českou republiku

Česká republika by neměla podporovat militarizaci střední Evropy podle jestřábího kréda *si vis pacem, para bellum*. Měla by stát za zvýšením připravenosti NATO na hrozbu hybridní války (i příspěvkem k *spearhead force* NRF), především ale podporovat kroky vedoucí k trvání transatlantického bezpečnostního společenství, které je vedle závazku ke kolektivní obraně klíčovým pro stabilitu v Evropě a tím pádem i českou bezpečnost.

České (zahraničně)politické elity by měly bránit posilování provinčních, autonomistických tendencí a naopak aktivně podporovat existující integrační struktury v transatlantickém prostoru (NATO, EU), nepřipouštět a svým jednáním nepodporovat jejich diferenciaci a fragmentaci i vysvětlovat veřejnosti jejich význam na pozadí výše nastíněných hrozeb. Zároveň by ČR měla působit ve prospěch reforem těchto institucí vedoucích k zvýšení jejich účinnosti v reakci na systémové vstupy posilující jejich legitimitu. Podobně by měla vystupovat solidárně při sdílení nákladů na zajišťování vnitřní a vnější bezpečnosti, absorpci vstupů (včetně migrace), a nepodryvat kolektivní zahraničněpolitické iniciativy.

Evropská unie

Evropská unie se nachází v postkrizové fázi. Akutní stadium ekonomické, finanční a dluhové krize odeznělo, nicméně v ekonomické rovině EU stále čeká na oživení. Hlavní devizou EU zůstává její společný trh zboží, kapitálu a do určité míry i služeb a pracovních sil. Přínosy společného trhu mohou podle některých argumentů přispět k překonání ekonomické krize v EU/eurozóně. Zároveň však ekonomická krize otřásla vírou v trhy a posílila krajně levicové i krajně pravicové odpůrce tržního systému a globalizace. Ekonomická krize si vybrala svoji daň v podobě prohlubující se propasti mezi veřejností na jedné straně a národními a evropskými politickými elitami na straně druhé. K posilování euroskepticismu přispěla i skutečnost, že na dodržování nepopulárních úsporných opatření v rámci záchranných opatření dohlíží i instituce EU (viz *troika*). Ekonomická krize a klesající důvěra v politické elity se projevila vzestupem populistických a protestních stran v jednotlivých členských státech a v posílení euroskeptických stran ve volbách do Evropského parlamentu. Evropská unie má historicky problémy s demokratickou legitimitou. Funkcionalistický model integrace, jehož ztělesněním je model nezávislé Evropské komise, klade důraz na expertní rozhodování, depolitizaci obsahu jednotlivých politik. Mezivládní prvky zase vedou k posilování exekutivní složky moci nad legislativní. Problémem je i systém kolektivní odpovědnosti, který vede k situaci, že za obsah unijních politik jsou zodpovědní „všichni a nikdo“.

Snahy o řešení krize v uplynulých letech měly ne nepodstatný dopad na institucionální strukturu EU, resp. eurozóny. Evropské integraci v tomto období dominoval mezivládní způsob vládnutí, který se projevil v posilování role Evropské rady/eurosummitů a v uzavírání separátních mezivládních smluv (ESM, Fiskální pakt, smlouva k bankovní unii). Pokračuje ustavování fiskální unie a bankovní unie. Prohlubující se diferencovaná integrace se začíná projevovat na politické a strategické rovině. Rozšířená EU je charakterizována velkým počtem členských států, jenž je sám o sobě zdrojem diferenciací zájmů, rozdílných preferencí nejenom co se týče obsahu jednotlivých politik EU, ale i co se týče otázky, které z politik by měly být rozhodovány na úrovni EU. Některé země mimo eurozónu se obávají své marginalizace a hledají často velice rozdílné strategie (viz Polsko *versus* Velká Británie) jak tomu zabránit. Diferenciací EU se stále výrazněji projevuje na institucionální úrovni, do určité míry i na regulatorní úrovni (např. různé režimy bankovní regulace), ale prozatím neohrožuje integritu společného trhu.

Co se týče vnějších politik EU, pomalým tempem pokračuje přibližování zbývajících balkánských zemí k EU. Jako nejproblematičtější se jeví situace Bosny a Hercegoviny, která prochází prohlubující krizí své státnosti. Srbsko, jež bylo v uplynulých dekádách vnímáno jako černá ovce Evropy, je odhodláno pokračovat v přístupovém

procesu k EU. Naopak přístupový proces Turecka zůstává zamrzlý. Evropská politika sousedství se dostala na rozcestí v souvislosti s vyhrcoáním rusko-ukrajinského konfliktu. Pokračuje sjednávání a uzavírání asociačních smluv s Ukrajinou, Gruzii a Moldavskem, nicméně zůstává otázkou, jakým směrem se vydá evropská sousedská politika po skončení ukrajinské krize. Co se týče CFSP, došlo k ustavení EEAS, která měla posílit efektivitu vysoké představitelky. Tato očekávání nebyla naplněna a přes určité úspěchy (Írán, Kosovo) nemá vysoký představitel dostatečnou autoritu a kapacitu.

Rozšiřování a prohlubování vnitřního trhu

Dokončování vnitřního trhu bylo a je jedním z hlavních motorů prohlubování integračního procesu. Volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a pracovních sil stále není zcela liberalizován. Podle tohoto scénáře bude tlak na prohlubování integrace vycházet, tak jako doposud, ze snahy o dokončení a prohloubení vnitřního trhu. Postupně bude pokračovat liberalizace trhu služeb, formování společné energetické politiky a bankovní unie, která zajistí jednotný trh bankovních služeb včetně společného dohledu a společného mechanismu na řešení problematických bank. Míra prohlubování do jisté míry souvisí s definicí „vnitřního trhu“. Pod tržní logiku se v konečném důsledku může schovat i částečná harmonizace v oblasti sociálních opatření (viz otázka tzv. sociálního dumpingu) či harmonizace v oblasti daňových politik. Například společný základ daně z příjmů právnických osob zvýší transparentnost daňových systémů, aniž by narušil zdravou míru konkurence mezi členskými státy v otázce výše daňových sazeb. V rámci vnitřního trhu a politik s ním souvisejících se nejvíce projevuje mechanismus přelévání. Vnitřní trh stále není dokončen a podle logiky tohoto scénáře představuje dokončení vnitřního trhu (vč. trhu se službami a s energiemi) potenciál pro další ekonomický růst.

Prohlubování vnitřního trhu (redukce transakčních nákladů) je i jedním z argumentů pro zavedení eura. Odezdnívání krize a pozitivní ekonomické ukazatele v některých státech vedou k postupnému rozšiřování eurozóny, do níž vstupuje nejen Litva a Polsko, ale výhledově i další „nové členské státy“ i Dánsko a Švédsko. Prohlubování vnitřního trhu a potažmo integrace jako takové (včetně členství v eurozóně) nemusí být motivováno jenom ekonomickými důvody, ale i geopolitickými. Například (některé) země střední a východní Evropy a Pobaltí usilují o prohloubení integrace v rámci vnitřního trhu a eurozóny mj. právě i z těchto důvodů. Vnitřní trh strategicky ukotvuje dané země v Evropě, členství v eurozóně je zejména v Pobaltí vnímáno geopolitickou optikou.

Ekonomická a bezpečnostní sféra se ale ovlivňují i opačným směrem. Intenzivní ekonomické vazby přispívají k formování bezpečnostního společenství. Vzájemné obchodní vazby, investice i pohyb osob v rámci vnitřního trhu EU výrazně

usnadnily překonání „rozdělené Evropy“ a státy ležící na obou stranách bývalé železné opony dnes můžeme považovat za součást konsolidovaného bezpečnostního společenství.

Vnitřní trh podle tohoto scénáře působí i jako hybná síla rozšiřování EU. Geografické rozšiřování vnitřního trhu (rozšiřování sféry jednotných pravidel, podle kterých vnitřní trh funguje) umožňuje firmám realizovat úspory z rozsahu (*economy of scale*) a otvírá přístup na nové trhy, které pro ně znamenají další obchodní a investiční příležitosti. Podle logiky, o níž se opírá tento scénář, je liberalizace a propojování národních ekonomik příkladem *win-win* situace. To mj. znamená, že napojení na společný trh EU bude výhodné pro státy sousedící s EU. Rozšiřování EU, či spíše rozšiřování vnitřního trhu včetně volného pohybu osob, bude mít pozitivní dopad i na bezpečnostní situaci současných kandidátských zemí, resp. zemí napojených na vnitřní trh EU. Pokud vnitřní trh přispěl ke konsolidaci bezpečnostního společenství v západní Evropě po druhé světové válce a k vytvoření bezpečnostního společenství mezi státy na opačných stranách železné opony, potom podobný efekt můžeme očekávat např. i v oblasti Balkánu.

K realizaci přínosů z rozšířeného trhu ovšem není nezbytné plnohodnotné členství v EU – v mnoha ohledech postačují zóny volného obchodu, celní unie či rozšiřování Evropského hospodářského prostoru. Podle tohoto scénáře se tedy EU bude dále rozšiřovat, zároveň se však její hranice budou „rozmazávat“. Třetí státy budou na EU, či spíše na její vnitřní trh, navázány různými formami „odstupňované integrace“ v podobě asociačních dohod, zón volného obchodu nebo skrze členství v Evropském hospodářském prostoru. Všechna tato schémata povedou k expanzi vnitřního trhu bez nutnosti rozšíření EU jako takové (tj. institucí). Jejich existence (zejména EHP) zároveň znamená, že případné vystoupení některých států (Velká Británie) nemusí ohrozit fungování samotného vnitřního trhu, pokud se vystoupivší stát rozhodne zapojit např. do Evropského hospodářského prostoru. Přestože podle tohoto scénáře dochází k vnější diferenciaci (zapojování třetích států do vnitřního trhu bez plnohodnotného členství), nejsme svědky *vnitřní* diferenciaci. Evropská unie si zachovává jednotnou institucionální strukturu a jednotné primární a sekundární právo. Zvláště jednota sekundárního práva je pro vnitřní trh klíčová – jednotný trh je postaven na jednotném unijním právu.

Otázkou zůstávají dlouhodobé strukturální dopady vnitřního trhu a přínos dodatečné liberalizace trhu na růst HDP. Liberalizace vnitřního trhu může vést k prohloubení nerovností mezi rozvinutými regiony a zaostalými regiony se slabou infrastrukturou. (Z tohoto důvodu byla realizace vnitřního trhu zejména od poloviny osmdesátých let doprovázena zaváděním strukturální politiky.) Situace je na hranici udržitelnosti v jižních částech Evropy. Fungování vnitřního trhu může být doprovázeno sociálními a ekonomickými šoky, jež mohou souviset s útlumem

některých sektorů ekonomiky, cyklickým vývojem celoevropské ekonomiky nebo s nerovnoměrným vývojem v ekonomikách jednotlivých členských států.

Diferenciace

Východiskem tohoto scénáře je dosavadní právní základna evropské integrace. Primární právo obsahuje nástroje umožňující diferencovanou integraci v rámci stávající právní základny (posílená spolupráce) a co je důležité, i mimo ní. Členské státy EU zůstaly suverény mezinárodního práva, což umožňuje skupinám členských států sjednávat separátní mezivládní smlouvy v oblastech působení EU (pokud nejde o oblast s výlučnou pravomocí EU). Hybatelem diferenciací EU je pragmatická snaha o řešení problémů v krizových momentech. Zvýšení počtu členských států nevedlo k zablokování každodenního rozhodovacího procesu, ale oslabilo pružnost rozhodování v době krize. Jak ukázal příklad Fiskálního paktu, sjednání mezinárodní smlouvy mimo primární právo, k jejímuž vstupu v platnost navíc není potřeba ratifikace všemi signatáři, je výrazně snadnější a rychlejší než revize primárního práva. Tato skutečnost může dále zvyšovat poptávku po mezivládních smlouvách jako snadném nástroji na řešení nejenom krizových situací, ale i běžných problémů fungování EU.

Případy diferencované integrace se v naprosté většině případů soustřeďují kolem eurozóny a je vysoce nepravděpodobné, že by nečlenské státy eurozóny sjednaly vlastní mezivládní smlouvu v oblastech jejich společného zájmu nebo že by vytvořily alternativní integrační jádro. Z tohoto důvodu můžeme eurozónu považovat za integrační jádro diferencované EU. Diferencovaná integrace tedy má podobu vícerychlostní/víceúrovňové integrace s eurozónou ve svém středu.

Postupně dochází ke konsolidaci eurozóny jako svébytné organizace, „EU uvnitř EU“. Eurozóna formuje vlastní primární právo, vznikají paralelní eurozónové instituce. Vrcholní představitelé zemí eurozóny se scházejí v rámci eurosummitu, který je kopií Evropské rady. Eurosummit má dokonce vlastního předsedu. Zatímco v minulosti vykonávala roli předsedy Evropské rady a eurosummitu jedna osoba (van Rompuy), do budoucna bude mít EU a eurozóna svého vlastního předsedu. Další paralelní institucí je Euroskupina, kde se schází ministři financí zemí eurozóny. Euroskupina zpočátku nedisponuje vlastní normotvornou pravomocí a eurozónová legislativa je formálně schvalována v rámci Rady EU (ECOFIN), kde v eurozónových otázkách rozhodují pouze členové eurozóny. Postupně se však Euroskupina etabluje do plnohodnotné instituce schvalující eurozónovou legislativu. K takové změně je třeba změny smluv, resp. nové mezivládní smlouvy, která by jednoznačněji upravila podobu eurozónových institucí. Eurozónové instituce dosud vznikaly poměrně chaoticky a živelně, zčásti jsou kodifikovány v unijním primárním právu (Euroskupina v Lisabonské smlouvě), zčásti v mimounijních mezivládních smlouvách (eurosummit

ve Fiskálním paktu). Díky této nové smlouvě Euroskupina získává nejenom vlastní legislativní pravomoci (už nemusí využívat ECOFIN), ale i vlastní eurozónový COREPER. V okamžiku, kdy Euroskupina získává pravomoc schvalovat eurozónovou legislativu, můžeme hovořit o svébytném eurozónovém *acquis* – sekundárním právu eurozóny.

Současně dochází k rozšiřování agendy spadající pod eurozónu a formují se svébytné eurozónové politiky. Integrace eurozóny se vedle měnové a hospodářské unie rozšiřuje do dalších oblastí, jako je fiskální politika. Eurozónové politiky navíc začínají pronikat i do oblastí přímo souvisejících s vnitřním trhem: poskytování finančních a bankovních služeb (bankovní unie). Vznik specifického sekundárního práva eurozóny v těchto oblastech pak ohrožuje integritu vnitřního trhu.

Etablování Euroskupiny jako plnohodnotné mezivládní instituce nadané normotvornou pravomocí zvýší tlak na vznik svébytného eurozónového parlamentu, který by se spolupodílel na schvalování eurozónové legislativy. Existují dvě cesty, jak by se eurozóna mohla dopracovat k vlastnímu parlamentu. První cesta vede skrze stávající Evropský parlament, kde by mohl vzniknout svébytný hospodářský a měnový výbor v rámci stávajícího Evropského parlamentu, který by byl obsazován pouze europoslanci z členských států eurozóny. Takové uspořádání by však mohlo narušit formální rovnost členů EP. Druhá cesta vede přes Konferenci předsedů evropských výborů národních parlamentů (COSAC). Po vzoru této konference by mohl vzniknout „eurozónový COSAC“ (meziparlamentní rozpočtová konference) složený z předsedů rozpočtových výborů členských států eurozóny. Postupem by docházelo k etablování a institucionalizaci takového „eurozónového COSACu“ do podoby Parlamentního shromáždění tvořeného zástupci národních parlamentů zemí eurozóny. Pokud nahlédneme do historie EP, uvidíme, že odtud je jen krůček k přímo volenému parlamentu eurozóny. Vznik svébytného eurozónového parlamentu by byl ovšem poněkud v rozporu s myšlenkou unijního občanství. Občané EU by se rozdělili na ty, kteří mají právo volit do eurozónového parlamentu, a na ty, kteří toto právo nemají.

Je třeba si uvědomit, že hybnou silou diferenciací nemusí být pouze pragmatická snaha efektivně řešit krizi v eurozóně. Hybnou silou diferenciací může být i nostalgie starších členských států po Evropské unii před východním rozšířením, kdy měla EU podobu úzkého klubu, ve kterém hrály hlavní roli státy, jež ji pomáhaly zakládat (Francie a Německo). Od doby Maastrichtské smlouvy se počet členských států více než zdvojnásobil a diferencovaná integrace může být výrazem snahy starších členských států obnovit úzký klub poté, co se jim rozšířená EU odcizila. Diferenciací evropské integrace a přetvoření eurozóny do podoby úzkého klubu proto může získat podporu i u konzervativní či euroskeptické části politického spektra ve starších členských státech, která se doposud neshodla s východním rozšířením EU.

Bezpečnostní implikace diferenciované integrace zůstávají nejednoznačné. Prohlubování integrace v rámci eurozóny, její institucionalizace a formalizace a diferenciacie mezi eurozónou („jádrém“) a zbytkem EU můžeme vnímat jako návrat ke „klubovému“ pojetí integrace před východním rozšířením. V té době (devadesátá léta) byla EU pojímána jako exkluzivní klub vyspělých (západo)evropských zemí. Prohloubení integrace eurozóny by vedla k dalšímu prohloubení ekonomických vazeb (bankovní unie), ale i politických a institucionálních (fiskální unie) a v tomto ohledu může tento scénář posílit bezpečnostní společenství v rámci eurozónového „jádra“. Rizikem diferenciované integrace je obnovení dělicích linií v Evropě. Diferenciacie nevyústí v novou nepropustnou železnou oponu, ale politicky a strategicky se může EU rozdělit na dvě skupiny, které se budou v hloubce vzájemné integrace lišit. Neeurozónové země se budou cítit odstřiženy od důležitých institucí a rozhodovacích mechanismů a bude narůstat obava z dominance eurozóny („hlasovacího kartelu“). Diferenciovaná integrace může prohloubit nedůvěru mezi „jádrém“ (eurozóna) a státy, které se z nejrůznějších důvodů k eurozóně nepřipojily.

Pokud bude pokračovat institucionalizace eurozóny, jak tento scénář předpokládá, zůstávají klíčovými neznámými relevance EU a jejích institucí a teritoriální rozsah obou organizací (eurozóny a EU). Důležitá část členů EU (její zakládající státy a většina hlavních hráčů) se stane součástí eurozóny a nejdůležitější agenda se bude projednávat na půdě eurozóny. V tuto chvíli hrozí Evropské unii jako takové postupná ztráta relevance ve prospěch eurozóny. Duplicita institucí (předseda Evropské rady/předseda Eurosummitu; Evropská rada/eurosummit; Rada EU/Euroskupina; Evropský parlament/Parlament eurozóny) povede k meziinstitucionálnímu soupeření. Instituce EU budou soupeřit o svoje místo na slunci s institucemi eurozóny. Nově vytvořený parlament eurozóny bude soutěžit s Evropským parlamentem o přízeň voličů. Pokud by vedle sebe fungovaly unijní a eurozónový parlament, dá se ve starých členských státech očekávat pokles volební účasti ve volbách do starého celounijního parlamentu. Nejdůležitější agenda (z pohledu politických elit i veřejnosti) bude projednávána spíše na půdě eurozóny než EU. Voliči se také budou snadněji identifikovat s menším parlamentem eurozóny než s Evropským parlamentem unijní osmadvacítky.

Neznámý zůstává teritoriální rozsah eurozóny, etablované do svébytné mezinárodní organizace, a rozsah samotné EU. Konsolidovaná a institucionalizovaná eurozóna v jádru evropského integračního procesu může působit svojí gravitací na zbývající státy EU. Příkladem budiž Polsko, které si uvědomuje, že o podstatných otázkách se bude stále častěji rozhodovat v eurozóně a Polsko má zájem se na těchto debatách a rozhodnutích podílet. Ale konsolidace eurozóny může vést k odcizení ostatních členských států. Příkladem budiž Velká Británie, která se stále více obává, že o klíčových rozhodnutích, která budou ovlivňovat celou EU, se bude stále častěji rozhodovat v eurozóně. Přestože se Velká Británie shodne s Polskem v analýze

vícerychlostní či víceúrovňové integrace, Británie volí zcela opačnou strategii, která může vyústit v její vystoupení z EU.

Kolaps demokratické legitimacy

Podle tohoto *most dangerous* scénáře se bude prohlubovat odcizení mezi národními a evropskými politickými elitami a veřejností. Ve veřejnosti sílí přesvědčení, že ztrácí kontrolu nad „těmi, kdo vládou“, nad politickým procesem na domácí i evropské úrovni. Příčinou může být slabá ekonomická výkonnost, pokračování ekonomické krize a s tím související sociální a politické napětí. Obyvatelstvo se může dožadovat zásadní změny. Touha po změně může být tak silná, že nad utilitaristickým kalkulem může zvítězit politika identity (viz např. britské úsilí o vystoupení z EU) nebo protestní volba anti-elit (AfD v Německu, UKIP v UK atd.).

Pro další vývoj bude důležitá nejenom síla protestních (euroskeptických) hnutí a stran, ale i jejich politická orientace. Podle tohoto černého scénáře budou liberálně orientovaná eurokritická/eurokritická hnutí a strany vytlačeny xenofobním konzervativním a antiglobalistickým proudem, jehož reprezentantem je francouzská Front National. Sociální napětí v důsledku ekonomických šoků, politické napětí nejsou usměrňovány a zmírněny demokratickým procesem na unijní úrovni, vyúští v odpor vůči systému (radikální euroskepticismus). Ve vztahu k unijním institucím by takový euroskepticismus měl stále více antisystémovou podobu. Programem euroskeptických hnutí tedy nebude jiná Evropa nebo jiná EU, ale rovnou její demontáž, bez jakékoliv náhrady nebo alternativy. Antisystémový euroskepticismus povede nejenom k oslabování integrace, ale i k rozložení klíčových unijních institucí. Xenofobní, antiglobalistický a antisystémový euroskepticismus by smetl i vnitřní trh EU (svobodu pohybu zboží, služeb, kapitálu a osob) a na ekonomické úrovni by vedl k merkantilismu/ekonomickému nacionalismu. Posilování ekonomického nacionalismu a xenofobních a protiimigračních nálad (včetně imigrace z ostatních členských států) povede k oslabování evropského bezpečnostního společenství. Růst populistických, protestních anebo antisystémových hnutí by navíc ohrozil nejenom unijní systém vládnutí, ale i stabilitu domácích politických institucí. Domácí politické elity by stále častěji hledaly alternativu k liberálně-demokratickému systému a část z nich by přijala více či méně neliberální, autoritářské systémy, např. v podobě „národního státu založeného na práci“. Oslabování liberální demokracie by mohlo narušit bilaterální vztahy ve středoevropském a evropském prostoru a v dlouhodobé perspektivě ohrozit regionální stabilitu a bezpečnost. Bezpečnostní společenství je totiž do značné míry postaveno na sdílených hodnotách demokracie, právního státu, respektu k menšinám. Šlo by přitom o svého druhu návrat do meziválečného období, kdy střední Evropa (bez ohledu na Německo) nebyla zrovna přívětivým místem.

Otázkou zůstává role jednotlivých institucí v situaci prohlubující se krize demokratického deficitu, resp. krize politiky obecně. Evropský parlament může v optimistickém případě sehrát roli instituce zmírňující demokratický deficit. Skrze provázání Evropského parlamentu s Komisí získá v tomto případě evropský elektorát přímější kontrolu nad unijními politikami. Evropský parlament, dominovaný euroskeptickými silami, může ale zároveň představovat slabý článek, který přispěje k zablokování legislativního procesu a potažmo i integrace jako takové. Podle černého scénáře přispěje politizace EK k větší nespokojenosti občanů kvůli nejasným agendám a úkolům. Posílení euroskeptických stran v EP povede k zablokování legislativního procesu na půdě EP, který bude stále více vnímán jako disfunkční debatní klub a místo pro „politikaření“. Zároveň euroskeptici využijí své pozice k oslabení EP jako instituce. Tento trend vyvrcholí v okamžiku, kdy (euroskeptický) Evropský parlament sám sebe rozpustí a zruší.

Občanská válka v Bosně a Hercegovině

Bezpečnostní situace je v Bosně a Hercegovině (BaH) doposud stabilní, přesto existuje vícero rizikových faktorů, které mohou přispět ke vzniku nového ozbrojeného konfliktu. Nová verze občanské války v této zemi může přitom vést nejen k zablokování pokračující evropské integrace západního Balkánu, ale i k regionálnímu konfliktu za účasti členských států EU.

Rozhodovací proces v BaH je na politické úrovni zablokován protichůdnými postoji politických elit, jež sledují vzájemně se vylučující představy o legitimním politickém uspořádání navázané na kulturní systémy jednotlivých konstitutivních národů, tedy Bosňáků, Chorvatů a Srbů. V mnoha případech není spolupráce institucí povinná či jasně vymezená, např. v případě policie, státního zastupitelství a soudnictví. Případné reformy by znamenaly kompromis národnostních zájmů, což by vedlo k oslabení pozic současných elit. Právě proto političtí představitelé v současnosti nemají na reformách zájem a často interpretují požadavky na ně jako ohrožení svých skupinových zájmů.

K destabilizaci BaH výrazně přispívá celkové zaostávání státu, které působí silnou nespokojenost mezi obyvatelstvem. Nespokojenost veřejnosti bude dále narůstat, což bude mít dopady i na bezpečnostní situaci. BaH bude ještě více zaostávat, zejména ve vztahu k sousedním zemím, které se budou čím dále více integrovány do evropského a světového trhu. Relativně zaostalé komunity uvnitř BaH budou stále silněji přitahovány ke svým úspěšnějším „mateřským zemím“, což dále oslabí legitimitu BaH jako státu a posílí nespokojenost s místními elitami.

Až dojde k vyčerpání a diskreditaci umírněných návrhů na změnu, začne obyvatelstvo BaH zvažovat radikální postupy pro naplnění svých cílů. Na místní

úrovni se etablojí alternativní síly – frakce, které pro prosazení zájmů národní skupiny začnou používat násilí. Silný potenciál pro ustavení těchto sil je mezi Bosňáky, protože jsou nejpočetnější a mají nejsilnější motivaci měnit *status quo*. Může se ale také stát, že vznikne radikální skupina, jež se bude pokoušet prosadit samostatnost Republiky Srbské, což je možnost, o které často mluví současné vedení této entity. Ustavení radikální frakce v jedné skupině povede k rychlému vzniku obdobných uskupení mezi ostatními dvěma. Po etablování radikálních frakcí se rozhoří konflikt nízké intenzity, kdy budou jednotlivé frakce útočit proti politickým a civilním cílům identifikovaným s ostatními skupinami. Rozbuškou otevřeného konfliktu může být izolovaný násilný akt, jenž bude politiky a médií zarámován jako organizovaný akt zaměřený proti konkrétní národnostní skupině. Příležitostí pro vzplanutí takovéto jiskry budou např. fotbalové zápasy, demonstrace či veřejné protesty.

V této krizové situaci vyhlásí autority Republiky Srbské referendum o samostatnosti této entity. Mezinárodní společenství na iniciativu zareaguje pouze rétoricky či prostřednictvím sankcí vůči jednotlivcům. Dojde k rozklížení mnohonárodnostních elementů ozbrojených sil BaH a část vojáků se zapojí do bojů. Velké zásoby munice a těžkých zbraní doposud udržované ve vojenských skladech umožní další intenzifikaci konfliktu. Konflikt bude doprovázen opětovnou snahou o etnické čištění. Každá z ozbrojených skupin bojujících za zájmy jednotlivých konstitutivních společenství bude využívat spojence ze zahraničí. Konflikt se tak výrazně internacionalizuje.

Okolní státy budou jednotlivým stranám poskytovat zázemí, materiální i lidské zdroje a prostor pro výcvik bojovníků. Část z nich ovšem bude členskými státy EU (Chorvatsko, Maďarsko, Bulharsko, Řecko a možná v tuto dobu už i Srbsko a Černá Hora). Jejich kontroverzní jednostranné kroky v konfliktu v sousední BaH (včetně podpory bojovníků) povede k jejich ostrakizaci, a v konečném důsledku i k jejich vyloučení či vystoupení některého z nich z EU. Evropská integrace zbývajících balkánských států (Srbska, Černé Hory, Kosova, Makedonie i Albánie) bude kvůli národnostnímu napětí zablokována. Etnicky homogenní okolní státy (Chorvatsko) využijí bosenského konfliktu ke svému vnitřnímu stmelení kolem národnostního tématu. Naopak okolní státy s početnými etnickými menšinami (zejména Makedonie, ale i Srbsko s početnou maďarskou menšinou) budou destabilizovány díky rostoucímu mezietskému napětí, ale i díky prohlubující se ekonomické a vnitropolitické nestabilitě.

Naplnění tohoto scénáře povede k silné uprchlické vlně z BaH i do zemí EU. Reakce EU ale zůstává nejasná. Na jednu stranu rozpad místních institucí, politická polarizace a eskalace konfliktu donutí EU k posílení své role „protektora“ BaH skrze úřad Vysokého představitele. Posílení protektorské role ovšem bude zkomplikováno v situaci, kdy se některé členské státy EU jednostranně zapojí do konfliktu v BaH. Vývoj naopak na druhé straně může dospět do situace, kdy EU nebude ochotná či

schopná nastalou situaci rozhodně řešit. Do krize se tak může dostat nejenom unijní politika rozšiřování, ale také CFSP a nakonec i evropské bezpečnostní společenství jako celek.

Doporučení pro Českou republiku

Pro ČR je důležité udržet integritu jednotného vnitřního trhu. Pokračující diferenciace je pro ČR nevýhodná, pokud nebude ČR sama zapojena do integračního jádra (eurozóny). Jako člen EU a nečlen eurozóny by ČR byla přímo či nepřímo ovlivněna rozhodnutími eurozóny, bez ohledu na to, zda je formálně jejím členem či nikoliv. Pokud by zůstala mimo eurozónu, čelila by dilematu mezi polskou a britskou strategií.

Pro ČR je kolaps demokratické legitimacy hrozbou na evropské, regionální i domácí úrovni. Rozklad EU, vedený xenofobním, konzervativním euroskepticismem (ve stylu Front National), by s sebou nevyhnutelně smetl i vnitřní trh. Pro ČR by opětovná destabilizace Balkánu mohla znamenat riziko migračních vln. Řada balkánských států je členem NATO, což by znamenalo riziko rychlého vtažení ČR do konfliktu v případě jeho rozšíření mimo bosenská hranice.

Střední Evropa

Vývoj se střední Evropě je spojen zejména s Visegrádskou skupinou a Rakouskem, jako vůdčí aktér (v dřívějších letech někdy jako „advokát“) sem ale patří i Německo. Visegrádská skupina se vyvinula do jednoho z nejvýznamnějších subregionálních uskupení v EU, ale její koheze, stejně jako zahraničněpolitická blízkost jejích členů, může být potenciálně do budoucna ohrožena. Integrační proces uvnitř EU pokračuje, je však vnitřně diferencován. Nejasné jsou snahy o posílení zahraničněpolitické role EU a budoucí směřování Ukrajiny, její modernizace a integrace do západních struktur tak pobíhá pouze pozvolna.

Vztahy výše jmenovaných zemí s Ruskem závisí na dalším vývoji ruské politiky. Střet s Ruskem probíhá především v otázce Ukrajiny a má především normativní, spíše než přímo vojensko-bezpečnostní charakter. Případná eskalace vojenského konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou patří mezi tzv. „divoké karty“, tedy nepředvídatelné události, které by zásadně proměnily předvídaný vývoj jednotlivých scénářů a otřásly by kauzálními mechanismy, o nichž zde uvažujeme. Některé země regionu na tomto pozadí pěstují vlastní politickou odlišnost a rozvíjejí pragmatické, někdy i ideologicky podbarvené vztahy (posilování vertikály moci, omezení liberální demokracie, akcent na nacionální konzervatismus). Dosud nicméně převládá základní solidarita a soudržnost v rámci hlavních multilaterálních organizací (NATO a EU). Zkrachovala dlouhodobá německá strategie *Ostpolitik*, naopak Rusko se snaží vyčlenit Německo ze západního společenství. SRN se poprvé Ruska „bojí“ a pro svou *Ostpolitik* ztratilo partnera. Mírná většina německé veřejnosti začala podporovat tvrdé sankce a dá se očekávat, že anexe Krymu zůstane naprosto nepřijatelnou, bude ale zachován prostor pro kontakty a podmíněnou spolupráci.

Pokračuje diferenciaci střední Evropy, kde působí historická zkušenost a identita regionu i jednotlivých zemí převážně odstředivě. Aktuální vývoj vyděluje řadou politických pozic (včetně vztahů s Ruskem) Maďarsko. V Polsku je otevřena možnost změny vlády a politiky nacionalistickým, protiněmeckým a protiruským směrem v případě návratu strany Právo a spravedlnost. Slovensko pokračuje ve své politice otevřené spolupráce s Ruskem. Žádná ze zemí V4 neopouští rámec NATO a EU, názory na prohlubování a posilování NATO se však začínají odlišovat a odlišnosti prohlubují, a to nejen s ohledem na rozšiřování, ale i povahy a budoucnosti NATO jako takové. Populismus v politických stranách či hnutích a v politice některých veřejných osobností má nacionální, sociální a protievropské zaměření (FIDESZ, Alternative für Deutschland, Okamura) a představuje zásadní odstředivou sílu vývoje regionu a EU/NATO. Ekonomický vývoj EU, Německa a celého regionu střední Evropy bude v případě poklesu působit spíše odstředivě. Strategickou otázkou představuje energetická bezpečnost a závislost na zdrojích Ruska či energetická spolupráce s Ruskem (za jejíž příklad může sloužit maďarská jaderná elektrárna

Paks). Méně dramatická, ale přesto podstatná je energetická dimenze spolupráce s Německem v kontextu německé *Energiewende*. Pro budoucnost regionu bude nakonec zásadní, zda se podaří odvrátit nebezpečí rozdělení EU na eurozónu a její nečleny a zda bude Německo pracovat pro posilování solidarity a soudržnosti EU a prohloubení obranné spolupráce obecně a v regionu zvlášť.

Fragmentace regionu

V tomto negativním scénáři se země regionu stále více diferencují stran základních zájmů a v rostoucí míře i hodnot. Geopolitické postavení regionu se mění pod tlakem vývoje ve východní Evropě, zejména ve vztazích Ruska a Ukrajiny. Vůči nejistotě v regionu se nestaví rozhodně ani USA, ani evropské státy (zejména Německo). Stále více zemí hledá proto „středovou pozici“ mezi USA a Bruslem na jedné straně a Ruskem na druhé. Nejde přitom jen o země jako Maďarsko, ČR a SR, ale i o Německo, Rakousko, Itálii nebo Francii. Distance od USA neznamena rozpad NATO, ale posiluje apriorní skepse vůči americkému vlivu a dosud v *mainstreamu* převážně podprahový antiamerikanismus se stává běžnou součástí společenského diskurzu. Utvrzuje se naopak fronta zemí zaujímajících jednoznačně proatlantický postoj a utužujících vazbu na USA jako jedinou garanci své existence – Polsko, Pobaltí, z jiných důvodů Velká Británie, více než dříve i severské státy. Oslabuje ovšem i EU. Není schopna posílit svou akceschopnost a hodnověrnost v zahraniční politice, v oblasti obrany, ztrácí svou vyrovnávací a spojovací funkci, rychle v ní roste politická i sociálně-ekonomická nerovnost a naopak klesá solidarita. Členské země se orientují především na vlastní krátkodobě definované zájmy, pojmají EU převážně účelově, mizí ochota hledat společný jmenovatel a investovat do projektu EU s dlouhodobým strategickým výhledem – a tedy nést i krátkodobé ztráty (viz kapitola Evropská unie, scénář „Diferenciace“).

Vztahy v rámci V4 se diferencují podle karpatské dělicí linie. Polsko se posunuje obrazně na Sever a Západ, ostatní země V4 jej nenásledují a jsou otevřeny kompromisům s Ruskem a distancují se od snah USA zajistit trvalou relevantnost NATO. Bezpečnostní a obranné propojování regionu zůstává pouze rámcové, tedy na úrovni členství v NATO. Nedochozí k vystoupení z NATO, většina zemí V4 ale hraje roli černých pasažérů Aliance a perspektivně i CSFP/CSDP. Naopak Polsko se posunuje do role hlavního spojence USA na kontinentu, navyšuje vojenské výdaje, buduje svůj potenciál nejen ve střední Evropě, ale i v Baltském moři a ve spolupráci se zeměmi Pobaltí systematicky posiluje americkou vojenskou přítomnost. V střeoevropském regionu se tak prohlubuje vnitřní asymetrie, kdy Rakousko hledá svou aktivní roli jako mostu mezi Východem a Západem Evropy, nacionalizuje se politika Maďarska, v Polsku vládu přebírá moc ultrakonzervativní a nacionalistická

PiS a ostatní země regionu více méně stagnují nebo dále oslabují svou politickou soudržnost a kulturu ve smyslu formální i obsahové úrovně politického dialogu a dobré správy země.

Historická zkušenost a identita střední Evropy a jednotlivých zdejších států v této konstelaci působí převážně odstředivě a přesně takový dopad má i oslabení společenské soudržnosti. Společenský diskurz se rozpadá a roste vliv nacionální interpretace dějin. Projevuje se diferenciací ve vztahu k vnějším vzbám místních zemí, přičemž dělící linií je vztah k Rusku a USA. Region se dělí na neochvějně Atlantiky (Polsko a Pobaltí), střed (Německo a Česko) a státy směřující k proruské pozici (Slovensko, Maďarsko a Rakousko, u nichž dochází k jakési „finlandizaci“ uvnitř NATO/EU). Pro všechny země se významným partnerem stává Čína, která těží z politické fragmentace EU při zachování jednotného vnitřního trhu. Zastánci politického atlantismu budují energetickou nezávislost na Rusku, ostatní usilují o výhodné kontrakty s Ruskem. Výstavba alternativních zdrojů pokračuje, ale jen pod tlakem regulací EU.

Varovný signál, že se vývoj může vydat tímto směrem, představuje nedostatečné oživení ekonomiky v regionu i v EU a rostoucí sociálně-ekonomické problémy. Podobně mohou indikativně působit odlišnosti v přístupu jednotlivých zemí k otázkám obrany. Vnitřní diferenciací se projevuje na summitech předsedů vlád skupiny V4. Ukazují se zde např. odlišná stanoviska ve vztahu k energetické nezávislosti regionu a některé země se staví proti pozastavení dynamiky posilování regionální nezávislosti. Naopak rostou zde investice ruských společností, zatímco německé, italské, francouzské či americké společnosti regionální trh opouštějí. Mezistupněm tohoto vývoje je nacionalizace energetických společností nebo jejich převod do rukou regionálních investorů (zejména v Maďarsku, České republice či Slovensku). V politické oblasti dochází v místních i parlamentních volbách k oslabování tradičních etablovaných stran. Oproti tomu posilují subjekty zcela nové a tedy nečitelné, v politice a společnosti neukotvené, či přímo populistické a extremistické. Namísto prosazování „*good governance*“ se vládní subjekty soustřeďují na krátkodobé populistické či ekonomické cíle. Ranými indikátory jsou otevřené (byť třeba jen rétorické) projevy hlásící se k odklonu od liberální demokracie (Maďarsko), opakující se krize parlamentarismu (Česká republika) a zcela slabá a fragmentovaná opozice, umožňující posílení exekutivního stylu vládnutí (Slovensko, ovšem stejné riziko platí pro Polsko).

V zahraničněpolitické oblasti je indikátorem nastíněného vývoje, že předsedové vlád a další vysokí představitelé V4 na vrcholných jednáních neskrývají vzájemné rozdíly a V4 naopak začíná sloužit jako platforma pro bezohledné prosazování vlastních priorit a sebezviditelňování. Jako důsledek snížené důvěry v tento formát dojde později ke snižování frekvence společných deklarací a závazků, klesne rovněž úroveň zastoupení na summitech a vrcholných jednáních: namísto ministrů se jich budou

účastnit náměstci či ředitelé, odsouvají se premiérská setkání. Dochází k hledání a prosazování alternativních regionálních formátů. Druhým stupněm bude potom bilateralizace regionálních vztahů, třetím stupněm izolace středoevropských zemí.

Divokými kartami v tomto scénáři jsou propuknutí otevřeného ozbrojeného konfliktu vyšší intenzity mezi Ukrajinou a Ruskem na východní Ukrajině a zásadní ústavní změna politického systému v Maďarsku a eskalace konfliktu mezi Maďarskem a sousedními státy s významnou maďarskou menšinou. Každý z těchto těžko předvídatelných jevů by měl na dynamiku bezpečnostního prostředí ve středoevropském regionu zásadní dopad.

Posilování soudržnosti regionu v návaznosti na posílení vedoucí role Německa

Pro tento scénář je důležité, že se Německo snaží, tak jako v minulosti, udržet dialog a komunikační kanály s Ruskem, zároveň ale jasně dává najevo, že nikdy nebude akceptovat porušování mezinárodního práva a pravidel, která se ustavila v reakci na první a druhou světovou válku a v zásadě byla dodržována i v průběhu studené války. Nejaderné Německo je na dodržování mezinárodních norem existenčně závislé a eroze mezinárodního řádu jej ohrožuje a činí závislejším na USA. Usiluje proto o upevnění bezpečnostního spojení s USA, a to nehledě na špiónážní aktivity USA v SRN: nemá právě v situaci rostoucího vojenského tlaku z Ruska pro strategické garance USA žádnou alternativu. Paralelně se Německo systematicky angažuje v posilování a stabilizaci eurozóny (přispívá tak k realizaci prvního scénáře v unijní kapitole, „Rozšiřování a prohlubování vnitřního trhu“). Kombinuje přitom dosavadní instrumenty (nepřímé intervence ECB a export německého modelu hospodářství) a zároveň posiluje efektivitu EU jako zahraničněpolitického aktéra. Předpokladem takového chování Německa je udržení a konsolidace konsenzu německých politických stran hlavního proudu v základních otázkách zahraniční politiky a v klíčových aspektech politiky domácí, zejména pokud jde o sociálně-ekonomický vývoj. Euroskeptická Alternativa pro Německo (*Alternative für Deutschland*) a další konzervativně-nacionální proudy zůstávají ve svém působení omezené a nenarušují akceschopnost a podporu německé politiky doma. Naopak: německá společnost v konfrontaci s vývojem ve východní Evropě posiluje svou soudržnost a podporuje aktivizaci německé zahraniční politiky v zásadě v rámci multilaterálních struktur, především NATO a EU.

Bilaterální německá politika vůči Rusku je v rámci úvah tohoto scénáře více než dříve ukotvena v multilaterálních strukturách, včetně trilaterální spolupráce s Francií a Polskem (Výmarský trojúhelník). Je ale také více otevřená regionální spolupráci.

Stabilní, kompatibilní a akceschopná střední Evropa je více než dříve v nejvlastnějším zájmu Německa. Německo se v tomto smyslu vrací do poloviny devadesátých let, kdy právě bezprostřední východní sousedé (V3/V4) byli přiznanou prioritou pro rozšíření NATO a EU díky své blízkosti a kompatibilitě se SRN. Německo i proto podpoří posílení solidarity vůči členským státům NATO ve střední a východní Evropě, a to nehledě na to, zda považuje jejich obavy za reálné: pro stabilizaci situace je nezbytné řešit i subjektivní pocity ohrožení zemí NATO a tak zabránit vnitřní erozi Aliance. Na nejobecnější rovině bude usilovat o zvýšení váhy norem v mezinárodních vztazích. Tomuto cíli budou v případě nutnosti podřízeny i hospodářské zájmy SRN. „Normativní moc“ Německa bude ovšem více než v minulosti spojena (po neúspěchu dosavadní převážně bilaterální *Ostpolitik*) s uvedenými multilaterálními formami spolupráce a bude záviset (jako každá *soft power*) i na důvěryhodné mocenské základně (*hard power*), již v tomto případě představuje funkční NATO a EU.

Otázku Krymu, jehož anexi nebude Německo právě z normativních i bezpečnostních důvodů nikdy akceptovat, bude německá politika izolovat a ponechá ji otevřenou s tím, že musí být uvedena do souladu s mezinárodním právem. Tento stav nevylučuje pokračování jisté míry inkluzivní politiky. Německo bude rozvíjet zejména běžnou komunikaci s Ruskem s cílem uspořádat mírové vztahy a obnovit mezinárodní řád. Pokud bude Rusko spolupracovat při ukončení ukrajinského konfliktu, bude Německo nadále usilovat o spolupráci v oblastech společného zájmu. Pro vztahy s Ruskem, Ukrajinou, Gruzii, dalšími zeměmi postsovětského prostoru bude podstatná spolupráce a případně dělba práce mezi Německem a jeho středoevropskými partnery.

Země střední Evropy se tak pro německou politiku stávají partnery relevantnějšími, než tomu bylo dosud. V Německu posílí potřeba garantovat stabilitu a kompatibilitu nejbližšího německého okolí jak z hlediska podpory pro německou politiku při řešení krize eurozóny, tak pro jeho politiku krizového managementu ve východní Ukrajině. I proto Německo pracuje na tom, aby odvrátilo vnitřní rozpad EU na eurozónu a „ty druhé“ a chce sblížené a kompatibilní země střední a východní Evropy udržet co nejbližší jádru EU a s jejich pomocí formovat politiku v jádru EU (spolupráce s Francií je sice nadále nezbytná, nikoli ale dostatečná podmínka pro trvalý německý vliv na unijní půdě). Svou vyšší angažovaností v regionu se Německo bude snažit předejít dalšímu posilování populismu a nacionalismu a naplňování jejich z regionálního hlediska fragmentačnímu potenciálu (vývoj v Maďarsku zde vyvolává velké znepokojení a zároveň zvyšuje význam ČR jako stabilního a kompatibilního partnera).

Ze strany samotných zemí V4 se při řešení krize eurozóny projevuje dostředivá tendence a tedy další přibližování severské skupině a v jejím středu Německu. I země V4 jsou přitom ovšem zainteresovány na zvyšování vnitřní spotřeby SRN a

alespoň mírném snížení německého přebytku zahraničního obchodu (mj. proto, že tak mohou růst exporty do SRN). V oblasti bezpečnosti se zájem V4 týká jak NATO, tak EU. V rámci NATO jde o realizaci *framework nation concept*, který do centra regionální spolupráce staví Německo (*Bundeswehr*) a předpokládá dělbu práce podle specializace jednotlivých zemí. Poslední schůzky V4 přitom ukazují, že přes politickou diferenciaci existuje v oblasti odborně vojenské spolupráce autonomní sféra kompatibilních zájmů. V4 a Německo hledají společné projekty, které by posilovaly NATO, podpořily spolupráci v rámci EU, zvyšovaly efektivitu obranné politiky a řešily otázku omezených zdrojů. Taková spolupráce by měla nejen posilovat akceschopnost zúčastněných zemí a NATO/EU, ale také řešit situaci, kdy kromě Polska hrají všichni členové V4 z hlediska výdajů na obranu roli černých pasažérů. Prohlubuje se ovšem asymetrie v postavení V4 a Rakouska, které se, jako nečlen NATO, nemůže na projektech *framework nation* podílet.

Indikátorem, zda vývoj směřuje k naplnění tohoto scénáře, bude zejména aktivizace německé politiky, např. v přístupu k pomoci Ukrajině, k jejímu začleňování do EU a spolupráci s NATO. Zásadní význam bude mít rozhodnější prosazování norem mezinárodních vztahů ve vztazích s Ruskem. Ty nejsou nezbytným předpokladem pro praktickou spolupráci v oblasti bezpečnostních zájmů (např. Írán a nešíření jaderných zbraní), klíčovým indikátorem ale bude, nakolik bude Německo spojovat hospodářskou spolupráci s prosazováním mírového postupu při řešení vztahů Ruska s Ukrajinou, Gruzii a státy Pobaltí. V obecné rovině naznačí trajektorii německé politiky snahy SRN o odvrácení vnitřní diferenciaci EU.

V chování střeoevropských států bude indikativní, zda budou usilovat o zachování a rozvoj spolupráce v rámci V4 a budou, po vzoru „strategie Sikorského“, usilovat o těsnější spolupráci s Německem. Takový směr by se projevil snahou prohlubovat konzultace a rozšiřovat portfolio V4, posilováním politického dialogu V4 + Německo i dialogu bilaterálního (v tomto scénáři je nutné, aby se Polsko vzdalo svých snah o výlučnost vztahu s Německem, které mají potenciál narušit prohloubení vztahů mezi Německem a zbytkem regionu jako celku). „Normativní moc“ Německa zároveň bude kladně ovlivňovat i vnitropolitický vývoj zemí regionu. Indikátory zde budou pokračování působení Německa dovnitř zemí (pomocí nadací a stranických kontaktů) a zároveň neuzavírání se těchto zemí před podobným vlivem.

„Konec nových časů“ a návrat historie

Střední Evropa je historicky vzato regionem svárů, konfliktů, sebestřednosti a nestability. Posledních dvacet pět let se tento region vzepřel své vlastní historii, ovšem jak naznačují poslední měsíce, toto vzepření nemusí být nezvratné. Následující *most dangerous* scénář není tím nejpravděpodobnějším, nicméně není

nereálný a vychází ze situace, kdy všechny „negativní“ proměnné mohou dosáhnout extrémních hodnot spolu s realizací některých dalších nepředpokládaných faktorů.

Návrat historie by znamenal, že Evropa není z politických i hospodářských důvodů schopna posílit vlastní bezpečnost a jednotný zahraničněpolitický hlas. V USA posilují izolacionistické postoje, což se projevuje negativně zejména na solidaritě v rámci NATO. Zároveň z EU vystupuje Velká Británie a dochází tak k oslabení jak EU, tak britské politiky. Německo ještě více pragmatizuje svůj vztah k bezpečnosti a ve vztazích s Ruskem se soustředí zejména na hospodářskou spolupráci. Berlín sice neopouští NATO a EU, snaží se je ale instrumentálně, reálpoliticky využívat. Německo tak realizuje jakousi vlastní mezivládní „*Europe á la carte*“. Země jižního křídla EU včetně Francie nejsou schopny dostatečných strukturálních změn a propadají se do hospodářské krize. Sílí v nich zároveň protiněmecké nálady. Populistické strany v EP napomáhají k reformulaci migračních zákonů i vnitřních unijních svobod.

Politické napětí mezi jednotlivými zeměmi v regionu V4 (Slovensko *versus* Maďarsko, Česká republika *versus* Maďarsko) se přeneso na zahraničněpolitickou úroveň. Spouštějícími mechanismy takového vývoje by mohly být pokusy o zahraničněpolitickou izolaci Maďarska ze strany ČR (kvůli rostoucímu neliberálnímu politickému směřování Budapešti) či účelové rozdmýchávání nacionalistických etnicky motivovaných nálad mezi Maďarskem a Slovenskem. Polsko ztratí zájem o zbytek regionu, který vykazuje rostoucí nestabilitu, a samo se začíná utápět v hospodářských a sociálních problémech. Na síle v něm rovněž nabývá populismus. Dochází k přerušení visegrádské spolupráce, roste regionální nestabilita, končí snahy o koordinaci a utlumuje se komunikace uvnitř V4. Z regionu se vytrácejí německé a rakouské investice a strategická průmyslová odvětví přecházejí do rukou regionálních finančních entit se silným zázemím v Rusku. V Evropě rostou protiněmecké nálady, jež zasahují i střední Evropu. Německo samo ztrácí o region privilegovaný zájem, jeho prioritou je další pragmatizace vztahu k Rusku a posilování obchodního přebytku.

Projevuje se nestabilita energetických dodávek, jež bez regionální koordinace a solidarity vede k ohrožení hospodářství a fungování společnosti v Maďarsku a Slovensku. Opakující se provokace vůči pobaltským členům NATO a EU ze strany Ruska zůstávají bez silnější odezvy na straně NATO či EU i kvůli vstřícnému postoji „pragmatického“ Německa. Vlny imigrantů z nestabilní a rozpadající se Ukrajiny dále přispívají k rostoucímu politickému a etnickému napětí v regionu střední Evropy.

Zpochybňování kolektivního rozměru obrany NATO je rozšiřováno i vůči regionu střední Evropy a sílí tak tendence k vytváření diferencované Evropy i uvnitř integrovaných organizací. Vzniká jakási „*patchwork-NATO/EU-Europe*“ nebo „*EU/NATO á la carte*“, v jejichž rámci se konstituuje „severská skupina“ v NATO (Polsko, pobaltské republiky) usilující o přímou a permanentní americkou

angažovanost. Paralelně se prosazuje postupná „quasi-finlandizace“ zbytku střední Evropy, a to jak v rámci NATO a EU, tak mimo něj (Rakousko). „Quasi-finlandizace“ postupně převládá i v německé politice, SRN je ale nadále závislá na strategických garancích a fungování jednotného vnitřního trhu.

Posílení energetické bezpečnosti střeoevropských zemí pod vlivem rusko-ukrajinského konfliktu

Tento scénář vychází z předpokladu, že přetrvávající konfliktní situace na Ukrajině a její sporné vztahy s Ruskou federací budou ve střednědobém horizontu výrazně působit na energetickou bezpečnost střeoevropských zemí, tj. V4 a Německo. Střeoevropské státy se proto v důsledku dalšího zhoršování energetických vztahů mezi Ruskem a Ukrajinou a pokračující vzájemné nedůvěry (např. v podobě omezení dodávek ruského zemního plynu přes Ukrajinu do EU), budou snažit dále posílit svoji energetickou bezpečnost – především země V4, ale v omezené míře i SRN, se pokusí snížit svoji energetickou závislost na Ukrajině a Rusku. Tento (pravděpodobný) scénář je založen na dvou předem daných skutečnostech.

První z nich jsou přetrvávající napjaté vztahy mezi Ruskem a Ukrajinou, přičemž pokračující neshoda bude patrná i v oblasti energetiky. V tomto ohledu bude Rusko pokračovat v procesu snižování úlohy Ukrajiny jako důležité tranzitní země, a to dvěma způsoby. Zaprvé, vybudováním nových plynovodů (Nord Stream 3 a 4; South Stream; a Jamal-Europe 2), a zadruhé, postupným omezováním dodávek ropy přes ropovod Družba, jehož jižní větev prochází územím Ukrajiny. To může vést ke snížení objemu ropy a zemního plynu pro tyto střeoevropské země, s výjimkou SRN, ztráty jejich významu jako tranzitérů (a tím i ztráty finančních příjmů za tranzit ruské ropy a plynu) a oslabení energetické bezpečnosti některých zemí V4 (s výjimkou ČR), jejichž plynová a ropná infrastruktura je napojena na ukrajinský koridor.

S tím pak bezprostředně souvisí druhá předem daná skutečnost, kterou je současný stav energetické bezpečnosti zemí V4 a SRN. Tento stav je dán dvěma faktory. Prvním je složení energetického mixu střeoevropských zemí, jež je ve všech zemích V4 velmi podobné. Výjimku tvoří pevná paliva, která jsou velice důležitá v mixu ČR a Polska, zatímco v případě Slovenska a Maďarska hraje významnou úlohu zemní plyn. Naopak energetický mix Německa je založen především na ropě, zemním plynu a uhlí. V závislosti na energetické spotřebě se bude energetický mix střeoevropských zemí do budoucna měnit. Druhým faktorem je míra dovozní závislosti a úroveň diverzifikace. Z pohledu bezpečnosti dodávek energie zůstává importní struktura střeoevropských zemí, s výjimkou SRN a ČR, nepříznivá. Je tomu tak proto, že jsou do značné míry závislé na dovozu zemního plynu (v případě Slovenska a Maďarska)

a ropy (v případě Polska) z Ruska, a to většinou prostřednictvím jedné trasy s velmi omezenými alternativami v případě přerušení dodávek.

Tyto skutečnosti ve střednědobém horizontu uspíší proces dalšího posilování energetické bezpečnosti středoevropských zemí a v případě států V4 podnítí jejich snahu snížit svoji ropnou a plynovou závislost na Rusku a Ukrajině. Středoevropské země mají v tomto ohledu na národní úrovni, v rámci Evropské unie, či na úrovni V4 k dispozici řadu nástrojů, kterými mohou tento proces budoucího posílení energetické bezpečnosti ovlivnit, a tyto nástroje budou (pokud nedojde k naplnění fragmentačního či jemu podobného scénáře) využívat.

Na úrovni Evropské unie budou středoevropské státy prosazovat zejména urychlené dokončení plně liberalizovaného vnitřního energetického trhu EU (v námi sledovaném období, tj. 2014–2020), který umožní volný (ale i reverzní, tj. nejen z východu na západ, ale i ze západu na východ) tok energetických zdrojů mezi jednotlivými zeměmi. Na takto otevřený a vzájemně propojený trh EU/V4 bude možné dodávat zvýšený objem např. zemního plynu v podobě LNG, což povede k dalšímu posílení hospodářské soutěže a zvýšení konkurence na evropském trhu. Zároveň především státy V4 a v omezené míře i Německo budou podporovat další unijní diverzifikační projekty, např. v rámci Čtvrtého energetického koridoru, či pokračující propojování národních energetických infrastruktur v rámci EU, které mohou posílit jejich energetickou bezpečnost.

Na úrovni Visegrádské čtyřky pak tyto země dokončí projekt tzv. Severojižního plynového koridoru, jenž se bude skládat z nově postavených regasifikačních LNG terminálů v Baltském a Jaderském moři a sérií interkonektorů, které budou propojovat jednotlivé národní sítě mezi zeměmi střední, východní a jihovýchodní Evropy. Zároveň státy V4 budou i nadále tlačit na Rusko ve snaze o změnu dlouhodobých kontraktů s cílem dosáhnout nižší ceny za ruský plyn a tím i racionalizace a větší konkurence cen plynu. Bráno jednotlivě, podíl zemí V4 na exportu ruského plynu není nijak výjimečně velký (v rozmezí od 4 % po 6 %), přesto dohromady podíl zemí V4 na ruském exportním trhu se zemním plynem činí 18 %, což je druhý nejvyšší podíl po Německu. V neposlední řadě se zemím V4 (a dalším členskými státy EU) podaří přesvědčit USA o zahájení částečného vývozu amerického břidlicového plynu ve formě LNG do Evropy. Nové dodávky zkapalněného zemního plynu ze Spojených států do Evropy pak opět mohou vést ke zvýšení hospodářské soutěže na unijním energetickém trhu a k posílení energetické bezpečnosti členských států včetně zemí V4. Nicméně v tomto ohledu si je potřeba uvědomit, že vedle Evropy budou o americký břidlicový plyn usilovat také některé asijské země, které jsou připraveny za něj zaplatit vyšší cenu než evropské státy. Jinak řečeno, státy V4 budou muset při zajištění a posílení své energetické bezpečnosti čelit konkurenci ze strany vybraných asijských států, kam s největší pravděpodobností půjde větší část dodávek břidlicového plynu z USA.

Jednotlivé střeoevropské státy přijmou rovněž řadu opatření vedoucích k dalšímu posílení energetické bezpečnosti na národní úrovni. Například v Polsku bude ve střednědobém horizontu zahájena těžba břidlicového plynu, v ČR bude rozhodnuto o obnovení tendru na dostavbu jednoho nebo dvou nových bloků JE Temelín a rozšíření JE Dukovany a v Německu pak budou přijata opatření ke snížení dovozu uhlí a plynu z Ruska. Podobně v případě Slovenska a Maďarska budou přijata potřebná opatření ke snížení spotřeby zemního plynu a tím i snížení závislosti na Rusku.

Shrnuto a podtrženo, tento scénář předpokládá, že jak v důsledku pokračujících nestabilních vztahů mezi Ruskem a Ukrajinou v oblasti energetiky, tak i vlivem dovozní energetické závislosti většiny států střední Evropy na Rusku dojde ve střednědobém horizontu k zintenzivnění a zefektivnění energetické politiky států V4 a Německa (*Energiewende*) při zajištění vlastní energetické bezpečnosti.

Doporučení pro Českou republiku

Česká politika (a obecněji společnost) by měla usilovat o posílení soudržnosti a relevance regionu v rámci funkčních a solidárních struktur NATO a EU. To předpokládá mj. posilování role Německa jako akceschopného spojence USA a evropských členských zemí. Ve vztahu k regionu potom jde o návrat Německa k aktivní pozici let 1994–2004, ovšem již ne v roli advokáta, ale spíše neformálního hegemona, který investuje politický kapitál a materiální prostředky do posilování NATO/EU, obnovy mezinárodního řádu a těsnějšího funkčního, zájmového i hodnotového propojování regionu.

Takový směr vývoje vyžaduje rostoucí vlastní politickou angažovanost ČR. Jejím předpokladem je sjednocení hlavního proudu politické scény na hodnocení současných a střednědobých rizik. Národní konsenzus by měl zajistit kontinuitu české politiky, zvýšit její akceschopnost a důvěryhodnost a autoritu mezi dalšími aktéry mezinárodních vztahů.

Ve vztahu k SRN by měla ČR na tomto základě vyvíjet iniciativy zaměřené na praktické a přesvědčivé projekty spolupráce, dělby práce a koordinace v EU a NATO, ve střední Evropě samotné (např. projekty spolupráce v oblasti obrany a obranného a bezpečnostního průmyslu) i ve vztahu k oblastem, kde může ČR nabídnout relevantní zkušenost a sociální kapitál (projekty na Ukrajině, v Moldavsku, Bělorusku, Rusku). V zásadě platí, že Německo nemá kapacitu věnovat každému partneru stejnou pozornost, nicméně projekty, které přinášejí řešení společných problémů a realizaci společných zájmů, umožňují dělbu práce a v důsledku snižují tlak na Německo a jeho zdroje získávají pozornost německé politiky. Zvláštní, zatím málo využívaný potenciál představuje spolupráce se spolkovými zeměmi, zejména

Bavorskem a Saskem. Na této úrovni je jednak možné realizovat užitečné projekty v cílových (mikro)regionech společného zájmu, jednak spolkové země ze své strany mohou získávat podporu na úrovni federální vlády a povyšovat tak úroveň spolupráce na celoněmeckou. V neposlední řadě, zejména v případě Bavorska a Severního Porýní-Vestfálska, jde o významné a velmi zkušené aktéry evropské politiky, kteří mohou pomoci zajistit podporu pro spolupráci i na úrovni EU.

Ve vztahu k zemím V4 a Visegrádu jako takovému musí česká politika stavět solidaritu a dlouhodobou regionální stabilitu nad krátkodobé politické, ekonomické, osobní či jinak definované zájmy. Nehledě na vnitřní diferenciaci regionu nelze z politických důvodů izolovat jednu či více zemí. Do regionální politiky je nutné vnášet nové konstruktivní impulzy (bilaterální i regionální), které jsou však pečlivě prodiskutovány s visegrádskými partnery. Důležité je systematizovat výměnu informací a politický dialog a zabránit tak tomu, aby mezi státy regionu rostla nedůvěra. Naopak je nutné usilovat o posílení vnitroregionální koheze (ekonomické, sociální, kulturní, politické) a zejména „regionální propustnosti“ po vzoru severských zemí.

Česká republika společně s ostatními zeměmi V4 by se měla znovu pokusit vypracovat návrh na zřízení zvláštního velvyslance EU pro energetickou bezpečnost a spolupráci v oblasti ropy a zemního plynu, který by jednal v úzké koordinaci s Evropským komisařem pro energetiku. ČR by společně s dalšími státy V4, pro něž Ukrajina stále představuje důležitou tranzitní zemi, měla dále podpořit následující opatření, jež přispějí k energetické bezpečnosti středoevropských zemí. Zaprvé, státy V4 by měly společně s Ukrajinou posílit *revers* stávající energetické infrastruktury. Zadruhé, měly by se s Ukrajinou dohodnout na vybudování kompresních stanic a měřicích zařízení na slovensko-ukrajinské a ukrajinsko-ruské hranici. Zatřetí, měly by s Ukrajinou uzavřít dohodu o využívání některých ukrajinských podzemních zásobníků s plynem s možností čerpání plynu v zimních měsících pro pokrytí domácí spotřeby. Začtvrté, v případě zahájení těžby ukrajinského břidlicového plynu by měly s Ukrajinou vyjednat střednědobé kontrakty na dodávky tohoto břidlicového zemního plynu pro zajištění vlastní plynové bezpečnosti. A konečně, zapáté, v případě realizace prvního ukrajinského terminálu na zkapalňování zemního plynu u Černého moře by měly dojednat s Ukrajinou možnost využití tohoto terminálu za účelem diverzifikace dodávek zemního plynu a snížení své závislosti na Rusku.

Rusko a východní sousedství EU

Klíčovým faktorem, který určí budoucí uspořádání regionu východní Evropy, zůstane přístup Ruska vůči sousedním zemím, zejména otázka, zda se Rusku podaří tyto země k sobě připoutat či nikoliv. Ruská zahraniční politika přitom může být vedena jak motivy vnitropolitickými, tak i motivací vnější. Vnitropolitická motivace vyplývá z ohrožené legitimacy Putinova režimu, protože periodické projevy nespokojenosti rodící se střední třídou je do určité míry možno kompenzovat zahraničněpolitickými úspěchy země. Vnější motivace je důsledkem konfrontace mezi Ruskem a Západem, která se projevuje geopolitickými střety právě v tomto regionu – na Ukrajině, v Gruzii, v Moldavsku i jinde.

Tento primární faktor je doplněn řadou faktorů sekundárních, které ovšem mohou výslednou konstelaci znatelně proměnit. Mezi faktory tohoto typu patří zejména ekonomické problémy Ruska či Ukrajiny, které mohou vyvolat masovou nespokojenost v těchto zemích. Podobný destabilizační potenciál mají i nedořešené konflikty v řadě zemí oblasti, existence separatistických hnutí či dokonce *de facto* nezávislých území a vzrůstající nacionalismus napříč celým regionem východní Evropy. Konečně je také třeba zohlednit míru angažmá vnějších aktérů, zejména Evropské unie (a její východní politiky) a Spojených států (či Severoatlantické aliance).

Kombinací těchto primárních i sekundárních faktorů vznikají čtyři scénáře, které v této kapitole prezentujeme. Za dva nejpravděpodobnější scénáře považujeme buď za 1) scénář etablování Ruska jako pólu rezistence vůči Západu, anebo za 2) scénář kolapsu ruské neoimperiální politiky. Jako nejnebezpečnější chápeme za 3) scénář ruské intervence v Pobaltí a konečně jako méně pravděpodobný scénář se zásadními důsledky formulujeme za 4) scénář kolapsu Putinova režimu.

Rusko jako silný pól rezistence vůči Západu

Tento scénář vychází z teze, že pokračování střetů Ruska a Západu je ve střednědobém horizontu nevyhnutelné. Současně s tím ovšem Rusko nemá dostatečné vojensko-technologické ani ekonomické zdroje na to, aby v této dimenzi dokázalo hrát úlohu protiváhy obecně vůči Západu či konkrétně vůči Severoatlantické alianci. Alternativní strategií, která se Rusku nabízí, je asymetrická reakce založená na za a) vytváření politicko-ekonomických multilaterálních fór nezápadních zemí a současně na za b) prezentaci Ruska jako kulturně a hodnotově odlišného civilizačního okruhu, jenž zachovává tradiční hodnoty, které již dekadentní Západ zcela opustil.

Naplnění tohoto scénáře je možné pouze v případě, že obě tyto podmínky budou splněny. První podmínka, tedy vytvoření multilaterální forem spolupráce nezápadních zemí, se projevuje ve dvou rovinách. První z nich je spolupráce velmocenská, např. zintenzivnění vztahů zemí BRICS; druhou spolupráce regionální. Rusko v posledních letech podniká řadu kroků, aby spíše neformální, pragmaticky orientovanou spoluprací posunulo do institucionalizované polohy (např. aktivní podporou tzv. Nové rozvojové banky). V souvislosti s postupným zpřísňováním západních sankcí, zejména ve finanční oblasti, lze předpokládat, že tendence vytvořit alternativní ne-západní uskupení v této oblasti ještě zesílí. Rusko ovšem nedokáže hrát rovnocennou roli vůči Západu, ale ani vůči ostatním zemím BRICS, pokud se mu nepodaří alespoň zčásti obnovit multilaterální vazby v postsovětském prostoru. Proto bude Rusko zvyšovat svůj diplomatický tlak na země regionu a vyzývat je, aby se připojily k ruským iniciativám, jako je Euroasijský ekonomický svaz a s ním spojená celní unie.

Zapojení ostatních zemí regionu do těchto iniciativ je ekonomicky pouze omezeně výhodné (Rusko je sice klíčovým ekonomickým partnerem, ale zároveň hlubší integrace regionu tyto země izoluje od vyspělých trhů a posiluje jejich ekonomickou zranitelnost). Rusko má ovšem k dispozici řadu nástrojů, kterými dokáže tyto země motivovat nebo přinutit, aby se do svazu zapojily. Mezi tyto nástroje patří např. bezpečnostní garance (Arménie, Tádžikistán), zajištění dodávek energetických surovin (naprostá většina všech postsovětských zemí), vyvažování vlivu jiných velmocí (zejména Číny v oblasti Střední Asie). Výsledkem tak bude diferencovaná integrace, do níž se v určité míře zapojí všechny země regionu s výjimkou Pobaltí. Jádro integračního uskupení bude i nadále tvořit Rusko, Kazachstán a Bělorusko, ale do jeho činnosti se intenzivně zapojí i Arménie, Tádžikistán, Kyrgyzstán; o něco méně pak zbývající středoasijské země, Moldavsko, Ukrajina a Gruzie. Dokonce i země, které v minulosti usilovaly o intenzivní vazby na Evropskou unii, pochopí, že EU není připravena ani na členství těchto zemí, ani na zesílenou finanční pomoc. Rusko, které tak již dnes ve vzrůstající míře prezentuje svoje integrační kroky jako nekompatibilní s integrací s EU, tak v kombinaci s politickými podněty nakonec přesvědčí fakticky všechny země regionu, že spolupráce s ním je pro jejich úspěšnost klíčová. Politika oscilace mezi Západem a Ruskem, kterou země jako Bělorusko, Moldavsko či Ukrajina úspěšně používaly celá desetiletí, tak s definitivní platností přestane fungovat. Tyto kroky budou mít zásadní důsledky pro východní politiku EU (Východní partnerství) – postsovětské země budou totiž ochotny se k integraci s EU zavázat jenom do té míry, do jaké taková integrace nenaruší jejich vazby na Rusko a do jaké s takovou integrací vysloví Rusko alespoň tichý souhlas. Jakkoliv bude formálně pokračovat politika uzavírání asociačních dohod EU s některými zeměmi regionu, asociace bude partnerskými zeměmi chápána spíše jako forma finanční pomoci EU, ale kondicionalita takové pomoci bude těmito zeměmi striktně odmítána.

Jedním z hlavních nástrojů posilování ruské velmocenské pozice bude „energetická karta“, přičemž Rusko v této oblasti přijme řadu opatření. Zaprvé, sníží svoji závislost na evropském trhu a částečně přeorientuje export energetických zdrojů na asijské trhy, kam do roku 2020 bude exportovat až 22 % plynu a 25 % ropy. Hlavními odběrateli ruské ropy a plynu (v podobě LNG) budou zejména Čína, Japonsko a Jižní Korea (např. ropovod VSTO, dva terminály LNG, plynovody Altaj a Síla Sibiře). Zadruhé, Rusko dosáhne úplného vytěsnění Ukrajiny jako tranzitní země při přepravě zemního plynu a v omezené míře i ropy do Evropy, čímž Ukrajina přijde o podstatnou část finančních příjmů za tranzit ruské ropy a zemního plynu, jež tvoří důležitou část státního rozpočtu. To povede ke zpomalení či úplnému zastavení nezbytných reforem ukrajinského energetického sektoru společně se strukturálními změnami v energetice. A konečně, zatřetí, ruské energetické společnosti paralelně s oslabením svých pozic ve střední Evropě relativně zvýší svůj podíl na energetických trzích západoevropských zemí a zároveň Rusko svým rozhodujícím vlivem v oblasti bývalého SSSR a úzkými vztahy s Íránem znemožní EU získat přístup k alternativním zdrojům ropy a zemního plynu v regionu Kaspického moře a tím znemožní EU vybudovat nové přepravní trasy, obcházející ruské území.

Rusko paralelně také prosadí svou roli garanta mezinárodní bezpečnosti v regionu, přičemž využije zejména svůj vliv v separatistických oblastech řady zemí (Ukrajina, Moldavsko, Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán aj.). Ukrajinská krize přitom bude hrát roli klíčového testu, který ukáže, že Rusko je schopno i ochotno v případě vyostření krize do lokálních konfliktů přímo zasahovat, nebo je dokonce vyvolávat a následně anektovat části území neloajálních zemí či vytvářet nezávislé vazalské státy (Novorusko, Jižní Osetie, Abcházie apod.). Vzhledem k nízké míře angažovanosti USA v oblasti a neochotě NATO poskytnout těmto zemím bezpečnostní garance tak bude výsledkem obnova nejen ekonomické, ale i bezpečnostní hegemonie Ruska v celém regionu.

Rusko bude současně usilovat o vytvoření alternativního ideového centra vůči západnímu liberalismu. Současné ruské elity ovšem ve své politice dosud nejsou vedeny jasnou ideologickou orientací, a proto bude nová ruská „kulturní politika“ ryze reakční. Její jádro bude na symbolické rovině tvořit velkoruský nacionalismus se sovětskými reminiscencemi, v rovině obsahové pak půjde o konzervativní revoluci, jež se bude projevovat důrazem na tradiční hodnoty, propojením pravoslavného křesťanství s politikou a obecně vzrůstající kritikou liberální demokracie. Nová kulturní politika bude regionálně úspěšná zejména ze dvou důvodů. Zaprvé, ruská média celý postsovětský prostor s výjimkou Pobaltí již dnes ovládají a ruská interpretace mezinárodních vztahů i fungování společnosti je mimořádně vlivná i v zemích, které se formálně vůči ruskému vlivu vymezují (Gruzie, Ázerbájdžán, Uzbekistán atd.). Zadruhé, důraz na tradiční hodnoty a vymezování se vůči jinakosti rezonuje napříč regionem bez ohledu na politickou orientaci vládnoucích elit (např. vzrůstající xenofobie, silný antisemitismus, genderová diskriminace atd.).

Celkově lze tedy konstatovat, že tento scénář je založen na předpokladu, že vztahy mezi Ruskem a Západem budou i nadále napjaté, přičemž obě strany budou ve vzrůstající míře vnímat vzájemné interakce jako hru s nulovým součtem. Toto nové prizma znemožní tradiční politiku oscilace, kterou využívala řada zemí postsovětského prostoru, a region se tak bude polarizovat. V tomto scénáři předpokládáme, že Rusko bude úspěšné ve své snaze většinu zemí regionu k sobě ekonomicky, politicky i bezpečnostně připoutat. Ruská hegemonie bude podtržena novou kulturní politikou, která bude postsovětský prostor prezentovat jako sféru tradičních hodnot, jež je třeba bránit před západním liberalismem. Klíčové neznámé představuje zejména stav ekonomiky regionu a schopnost Ruska novou imperiální politiku financovat a dále míra legitimacy autokratických vládců regionu (opět zejména v Rusku, ale např. i v Arménii, Ázerbájdžánu či zemích Střední Asie). Ve scénáři předpokládáme, že západní angažmá v regionu bude minimální a politika USA i EU se ponese v duchu implicitního uznání ruské sféry vlivu v této oblasti. Pro českou zahraniční politiku bude takový vývoj znamenat prudký pokles jejího vlivu i angažmá v oblasti (který se projeví marginalizací projektu Východního partnerství), bezpečnostní spolupráce (např. s Gruzii) bude značně omezena a postupně bude klesat i kulturní a společenské renomé ČR, které je dosud relativně vysoké.

Klíčovým indikátorem pro naplnění tohoto scénáře je především množství zemí, které se zapojí do Euroasijského svazu (krátkodobě zejména Arménie, Tádžikistán, Kyrgyzstán; střednědobě Bělorusko a zbývající dva státy Střední Asie; konečným testem bude pozice Ukrajiny). Tento trend se konkrétně projeví např. v přetrvávajících rozdílech v cenách ropy a zemního plynu pro ruské spojence v regionu. Z hlediska ruské politiky bude významným kritériem dlouhodobě vysoký rating prezidenta Putina a vysoká míra přijetí nové ruské kulturní politiky v Rusku i jinde v regionu. Odvrácenou stranou mince pak bude eskalace napětí v zemích, které budou ruskou hegemonii odmítat

Post-imperiální kolaps Ruska

Tento scénář pracuje – stejně jako scénář předchozí – s představou, že Rusko bude kombinací nové kulturní politiky, ekonomických pobídek a bezpečnostních záruk usilovat o vytvoření silného regionálního pólu rezistence vůči vlivu Západu. Zatímco předchozí scénář ovšem vycházel z představy, že tento pokus bude v zásadě úspěšný, tento scénář naopak představuje variantu, kdy takový pokus ztroskotá. Rusko bude konfrontováno s vlastní ekonomickou, technologickou i ideologickou slabostí, se svou přetrvávající ekonomickou závislostí na Západu a s rostoucí asertivitou a autonomistickými tendencemi zemí regionu.

Ruská snaha o rekonstrukci impéria v oblasti bývalého Sovětského svazu ztroskotá ze tří důvodů. Zaprvé, Rusko se bude ve vzrůstající míře potýkat s domácí slabostí. Dosavadní politika kompenzace nízké míry legitimacy ruského vedení rostoucí spotřebou a vzestupem životní úrovně se již dnes postupně vyčerpává. Hospodářský růst země se již v roce 2014 fakticky zastaví a ani relativně vysoké ceny energetických surovin nebudou schopny dlouhodobě překrýt přetrvávající ekonomické problémy země, jež v posledních letech nebyla schopna provést žádné zásadní reformy – trhem práce počínaje a korupcí či neefektivitou státních podniků konče. Ačkoliv západní sankce v souvislosti s ukrajinskou krizí samy o sobě dosud nemají zásadní význam, jejich uvalení zrychlí negativní procesy v ruském hospodářství, poroste inflace, bude se znehodnocovat rubl a zcela se zastaví tok investic do Ruska. Protože je celý současný režim postaven na propojení politické a ekonomické moci a podřízení klíčových firem politickým cílům, nebude možná zásadní strukturální změna, aniž by způsobila otřes politický, kterému se ovšem současné vedení země chce za každou cenu vyhnout. Výsledkem proto bude snaha získat legitimitu nikoliv ekonomickými pobídkami, ale prostřednictvím velmocenské expanze v postsovětském prostoru (Gruzie, Ukrajina, v budoucnu též Moldavsko).

Ačkoliv taková strategie může krátkodobě fungovat, dlouhodobě nebude v domácím ruském prostředí úspěšná. Dnes vysoký rating prezidenta Putina se bude postupně snižovat s tím, jak odezní nacionalistické nadšení z konfliktu s Ukrajinou a anexe Krymu. Rostoucí inflace, hospodářské problémy, prudký nárůst autoritářských tendencí a přetrvávající nepotismus a korupce politických elit postupně obnoví potenciál protestního hnutí minulých let. Ani státem ovládaná média nebudou schopna tuto realitu zcela zastříť a jejich důvěryhodnost začne prudce klesat. Zadruhé, také se ale zvýší odstředivé tendence ostatních států regionu, jež se budou cítit ohroženy možnými ruskými kroky. Příkladem věrného spojence Ruska, který toto ohrožení ovšem bude čím dál citlivěji vnímat, je Kazachstán, podobně rozpačitě poslední ruské kroky hodnotí i Bělorusko, a skryté či otevřené nepřátelství bude ruská politika vyvolávat u zemí, jako je Ukrajina, Moldavsko či Gruzie. Ruská politika tak nepovede k sjednocení celého prostoru pod ruským vedením, ale naopak k jeho ještě výraznější polarizaci. Tuto polarizaci posílí i další dva nástroje, které bude ruská politika využívat – ekonomické znevýhodnění některých zemí a využívání zamrzlých konfliktů pro cíle ruské politiky. Rusko se bude snažit některé země přinutit k zapojení do integračních struktur v regionu prostřednictvím ekonomického nátlaku – ať už formou ekonomických sankcí (Gruzie, Ukrajina), tak i zdražováním bytostně důležitých energetických surovin. Minulá zkušenost ukazuje, že zatímco krátkodobě jsou tyto země na takové zásahy citlivé, dlouhodobě je výsledkem za a) jejich obchodní reorientace na jiné části světa (zejména na Evropskou unii, ale i Turecko nebo Čínu) a za b) jejich snaha o diverzifikaci dodávek strategických surovin (reverzní tok v případě Ukrajiny, dodávky plynu z Turkmenistánu či Ázerbájdžánu v případě kavkazských republik a Střední Asie).

Rusku se tak nepodaří pomocí „energetické karty“ obnovit svoji pozici nadregionální velmoci, a to ze tří důvodů. Rusko nebude schopné zabránit přístupu Evropské unie k novým zdrojům ropy a zemního plynu v oblasti Střední Asie a Kaspického moře, včetně Íránu, v budování LNG terminálů a zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie. EU také bude schopna vybudovat nové alternativní projekty pro přepravu neruského plynu v rámci jižního energetického koridoru. Ačkoliv bude snižování závislosti na Rusku spíše nerovnoměrné, největší změna nastane v regionu středovýchodní Evropy, který energetickou závislost na Rusku vnímá jako zásadní bezpečnostní problém. Zatímco EU se tedy podaří diverzifikovat přepravní trasy a dodavatele a sníží svoji energetickou závislost na ruských zdrojích, Rusko nedokáže reorientací na asijské energetické trhy dostatečně kompenzovat svoji energetickou dependenci na EU. Navíc rozhodnutí USA exportovat břidlicový plyn a ropu na světový energetický trh způsobí převýšení nabídky nad poptávkou a sníží ceny energií tvořící výraznou část příjmů ruského rozpočtu. A konečně bude Rusko naopak ještě více finančně závislé na příjmech z exportu ropy a zemního plynu na evropské energetické trhy. Zároveň při exportu zemního plynu bude muset i nadále spoléhat na Ukrajinu jako tranzitní zemi, protože nově budované trasy South Stream a Nord Stream, přivádějící zemní plyn přímo na západoevropské trhy, se ukážou – v důsledku reorientace EU na alternativní trasy a zdroje energie – jako nadbytečné.

V ekonomické oblasti se výrazně aktivizuje Evropská unie, která posílí svou spolupráci se zeměmi regionu prostřednictvím modifikovaného Východního partnerství. Východní partnerství bude čím dál jasněji vycházet z analogie mezi asociací v rámci partnerství a asociací coby předvstupním nástrojem a zapojené země (země Ukrajina, Gruzie a Moldavsko) získají *de facto* slabou formu členství v EU (princip „*everything but institutions*“). Ve vojenské oblasti sice Severoatlantická aliance v krátkodobém horizontu odmítne nabídnout těmto zemím bezpečnostní záruky, ale výrazně se posílí spolupráce NATO s Ukrajinou, Gruzíí, Moldavskem i Ázerbájdžánem. Jakmile poklesne ekonomická (a především surovinová) závislost těchto zemí na Rusku pod kritickou míru, nebude Rusko schopno jakkoliv zamezit jejich integraci do západních ekonomických struktur a v případě Moldavska a Gruzie v dlouhodobém horizontu ani struktur vojenských (členství v NATO). Nízká míra legitimacy politických elit všech zemí regionu ovšem nepovede pouze ke kolapsu ruské neoimperální politiky, ale k obecné frustraci obyvatelstva vůči vládnoucím politickým kruhům. Pokud tyto tendence nebudou vykompenzovány vizí zlepšení socio-ekonomické situace v těchto zemích, může dojít k eskalaci napětí mezi některými zeměmi (zejména Arménie a Ázerbájdžán, ale též středoasijské republiky). Oslabení Ruska tedy nebude znamenat jenom polarizaci regionu, ale také neschopnost Ruska plnit roli regionálního bezpečnostního garanta, což může znamenat vyšší intenzitu nových konfliktů a obnovení konfliktů zamrzlých.

Shrneme-li budoucí vývoj podle tohoto scénáře, lze říci, že ruská představa o možném sjednocení postsovětského prostoru pod ruským vedením se vůbec

nenaplní. Naopak dojde k ekonomickému vysílení Ruska a k polarizaci vztahů v postsovětském prostoru. Krátkodobé ekonomické či bezpečnostní úspěchy Ruska nepřeváží nad dlouhodobými odstředivými tendencemi, jež povedou k ekonomické a surovinové diverzifikaci a k hledání bezpečnostních záruk těchto zemí mimo region. Paralelně s tím bude klesat legitimita Putinova režimu, která nebude moci být postavena ani na pokračujícím ekonomickém růstu, ani na úspěšné velmocenské politice v zahraničí. Výsledkem bude upadající Rusko uprostřed rozvráceného regionu a trvalý pokles významu Ruska jak regionálně, tak i globálně. Mezi klíčové neznámé bude i nadále patřit míra ochoty ruské veřejnosti se angažovat v politických protestech proti prezidentovi a jeho politice, míra hospodářského kolapsu země a také ochota západních zemí se přímo ekonomicky či vojensky v regionu angažovat.

Mezi klíčové indikátory, jež naznačí, že se tento scénář naplňuje, patří především množství zemí, které se zapojí do Euroasijského svazu (krátkodobě zejména Arménie, Tádžikistán, Kyrgyzstán; střednědobě Bělorusko a zbývající dva státy Střední Asie; konečným testem pozice Ukrajiny). Konkrétně lze odpověď na tuto otázku nalézt – podobně jako v předchozím scénáři – v přetrvávajících rozdílech v cenách ropy a zemního plynu pro ruské spojence a oponenty v regionu. Značnou roli bude ale hrát i angažmá EU a NATO. Podstatná bude schopnost EU nově formulovat svou východní politiku, zvýšit finanční pomoci regionu, a podepsat a naplňovat DCFTA ve vztahu k Ukrajině, Moldavsku i Gruzii, popř. též k Bělorusku. Z bezpečnostního hlediska bude podobně důležitá ochota Severoatlantické aliance výrazněji se angažovat v postsovětském prostoru (Gruzie, Moldavsko, Ukrajina).

Ruská intervence v Pobaltí

Oba předchozí scénáře vycházejí z toho, že krize spojené s budoucím vývojem budou omezeny na prostor Společenství nezávislých států (včetně Ukrajiny). Globálních rozměrů by ovšem krize dosáhla v případě, že by se regionální konflikty přetavily v přímý konflikt mezi Ruskem a Západem. K takové možnosti má nejbližší scénář ruské intervence v Pobaltí. Tři pobaltské země byly v minulosti součástí Sovětského svazu a dodnes jsou z ruského pohledu klíčovým geostrategickým předmostím NATO. Situace v těchto zemích nebyla donedávna zcela stabilní ekonomicky (všechny tři země zaznamenaly v roce 2009 propad HDP o zhruba 15 %) a ani jejich demografická situace není příliš příznivá (vysoká míra emigrace, nízká porodnost). Ve všech třech zemích se také nachází početné ruské menšiny (např. v Lotyšsku cca 26 % obyvatel). V neposlední řadě jsou všechny tyto státy stoprocentně závislé na dodávkách ruského zemního plynu, což je činí zranitelné vůči případnému zastavení těchto energetických dodávek z Ruské federace.

Jakmile odezní vlastenecké nadšení ruského obyvatelstva spojené s anexí Krymu, ruská politická elita bude znovu muset řešit otázku své nízké legitimacy. Jedním z řešení je opět obrátit pozornost navenek, směrem k zemím, v nichž se nacházejí ruské menšiny. Zatímco v případě Ukrajiny byly propagandistické teze o diskriminaci ruskojazyčného obyvatelstva takřka zcela smyšlené, v případě pobaltských zemí lze snadno poukázat na právní diskriminaci a v některých ohledech druhořadé postavení ruskojazyčných menšin. Ruské vedení s těmito menšinami a jejich politickými představiteli intenzivně komunikuje a všestranně je podporuje, a vytvoření situace, v níž by pobaltští Rusové začali protestovat proti svým vládám, proto není nijak obtížné. Obzvláště snadný by takový krok byl v případě, že by se protesty omezily na některé klíčové oblasti (např. druhé největší lotyšské město Daugavpils, kde žije třikrát více Rusů než Lotyšů, nebo estonské město Narva se zhruba 80 % ruské populace). V takové situaci by Rusko snadno mohlo použít ukrajinský scénář – oficiálně odmítnout svou přímou účast v konfliktu, ale vyzbrojovat místní domobranu či do oblasti poslat neuniformované vojenské jednotky.

Severoatlantická aliance zareaguje posílením své přítomnosti v oblasti a diplomaticky podpoří pobaltské státy, avšak přímé nasazení jednotek NATO bude přes naléhavé žádosti pobaltských zemí odmítnuto. Postupně dramaticky poroste počet zabitých civilistů, jejichž smrt obě strany náležitě propagandisticky využijí. Klíčovým důsledkem sice nebude anexe částí estonského nebo lotyšského území Ruskem, ale zásadní narušení spojeneckých vazeb mezi NATO a pobaltskými zeměmi a v širším slova smyslu mezi USA a jejich evropskými spojenci, přičemž vyvrcholením tohoto procesu bude celkový kolaps Severoatlantické aliance jako systému bezpečnostních záruk mezi členskými zeměmi. To povede na jedné straně ke snížení atraktivity Aliance pro partnerské země v postsovětském prostoru, ale na druhé straně především k militarizaci střední a východní Evropy a k obecnému poklesu kredibility Spojených států.

Pád Putinova režimu

Ačkoliv se rychlý pád Putinova režimu v nejbližším období může na první pohled jako nepravděpodobný, nelze jej zcela vyloučit. Masové protesty proti vládnoucím elitám, jaké Rusko zažilo na přelomu let 2011–2012, se již z řady důvodů v takovém rozsahu opakovat nebudou: Vláda posílila svoji kontrolu nad veřejným prostorem, omezila financování nezávislých NGOs a zcela ovládla ruská masmédiá. Přesto ovšem protesty zcela vyloučit nelze: samo Rusko se obává možných sociálních nepokojů na vlastním území, podnícených revolučními nepokoji v arabském světě, které by dokonce mohly vést k pádu vládnoucího režimu. Po svržení libyjského diktátora Muammara Kaddáfího v říjnu 2011 to připustil náčelník ruského

generálního štábu, armádní generál Nikolaj Makarov, který otevřeně prohlásil, že představitelé některých zemí budou i nadále používat techniku „barevných revolucí“ při prosazování svých strategických zájmů tím, že odstraní nežádoucí politické režimy, jako tomu bylo v Libyi, Egyptě či Tunisku a Jemenu. Zároveň předpověděl, že stejné metody by mohlo být později použito i vůči Rusku a jeho spojencům. Tyto obavy potvrdil v roce 2011 i průzkum ruské nezávislé sociologické organizace Levada Centre, která zjistila, že 38 % Rusů se domnívalo, že tzv. „egyptský scénář“ je možný v Rusku, zatímco 49 % Rusů bylo ochotno podílet se na protestních demonstracích. Zejména v situaci, kdy by ruská ekonomika delší dobu výrazně klesala nebo kdyby došlo k opakování masových volebních podvodů, má protestní hnutí i dnes výrazný potenciál. Stejně tak může k protestům dojít v důsledku zvýšení cen energií a neschopnosti ruské vlády i nadále pokračovat v dotování domácích cen plynu. Schopnost režimu převést sociální protesty směrem do vnějšího prostředí (Ukrajina, Pobaltí, NATO, USA apod.) se postupně vyčerpá, a ten proto nebude mít po ruce dostatečně silné ekonomické či politické nástroje, kterými by mohl rostoucí nespokojenosti čelit.

Pád Putinova režimu ovšem může být dán i nenadálým úmrtím prezidenta. Systém vládnutí v Rusku je jasně hierarchizován (tzv. vertikála moci) a personalizován, a proto v něm nefungují klasické byrokratické procedury a mechanismus předávání moci, ač formálně nastaven, ve skutečnosti nefunguje. Jakékoliv předávání moci tedy znamená výraznou destabilizaci režimu, a to bez ohledu na to, zda jde o předání formálně v souladu s ústavou, či naopak. I úmrtí prezidenta by proto znamenalo zásadní politický otřes, který by ruské vedení dočasně, ale přesto zásadně oslabil. Náš scénář vychází z představy, že na prezidenta bude spáchán atentát jeho protivníky. Může se jednat o útok islamistů ze severního Kavkazu, atentát zosnovaný pravicovými extremisty, jejichž vliv v Rusku neustále roste, anebo např. spiknutí zosnované *silovíky*, kteří budou požadovat ostřejší vystupování Ruska vůči Západu. Okamžitě se objeví řada spikleneckých teorií, jež budou obviňovat ze zosnování atentátu ruské tajné služby, Spojené státy i celou řadu dalších aktérů. Veřejné mínění sice bude vysoce oceňovat Putinovo prezidentské období, avšak veřejnost bude fragmentována v otázce následnictví – městská inteligence bude volat po politické liberalizaci, část veřejnosti bude usilovat o konzervativní řešení (premiér Medvěděv nebo některý ze *silovíků*) a určitá část bude také podporovat dosavadní opozici. Opozice ovšem zůstane roztříštěná a vnitřní ideologické spory se jejím vůdcům nepodaří překonat.

Okamžitě dojde ke znovuotevření prakticky všech teritoriálních otázek postsovětského prostoru – Ukrajina bude znovu požadovat navrácení Krymu, Gruzie přehodnocení ruského vztahu k Abcházii a Jižní Osetii, Arménie se bude znovu dožadovat bezpečnostních záruk a destabilizuje se i situace kolem Podněstří. Spojené státy i Evropská unie situaci pochopí jako příležitost k podpoře jim příznivě nakloněného kandidáta, ale nedokáží se v komplexní ruské domácí situaci dobře

orientovat a jimi podporovaný kandidát bude sice liberální demokrat, ale jeho podpora mezi ruskou veřejností bude zanedbatelná. Vzhledem k dominantnímu postavení tajných služeb a silových ministerstev v ruské mocenské hierarchii se ovšem jako nejpravděpodobnější jeví ustavení polovojenské diktatury, která ještě dále posílí současné autoritářské tendence země. Výsledkem tak bude prudká destabilizace jak politické situace uvnitř Ruska, tak i v celém postsovětském regionu. Důsledky této destabilizace pocítí jak západní bezpečnostní struktury (zvýšení obav pobaltských zemí), tak i Evropská unie, jež bude čelit socioekonomickým problémům na svých východních hranicích, masové migraci z regionu a řadě dalších negativních trendů.

Doporučení pro Českou republiku

Ze scénáře, který předpokládá, že Rusko se postupně vyvine v pól protizápadní rezistence, vyplývají zcela zásadní důsledky pro politiku ČR. Ruský důraz na neslučitelnost Východního partnerství a s ním spojených asociačních dohod na straně jedné a ruských integračních snah na straně druhé bude nutit zúčastněné země, aby se jednoznačně rozhodly pro jednu či druhou variantu. Evropská unie a s ní i ČR proto musí důkladně zvážit, zda je unijní řešení pro tyto státy dostatečně atraktivní, a to nikoliv jenom na symbolické rovině, ale také ekonomicky. Nabízené asociační dohody musí obsahovat silný prvek asymetrie a musí nabízet zúčastněným zemím jak maximálně rychlé odstranění vízové povinnosti, tak i dostatečné garance nezvratitelnosti jejich směřování do unijního politického prostoru. Ve vztahu k samotnému Rusku tento scénář znamená, že česká politika bude muset mnohem zásadněji než dosud zvažovat bezpečnostní aspekty vzájemného vztahu, a to zejména v oblasti energetické politiky a strategicky významných investic.

I scénář postimperálního kolapsu Rusku s sebou pro ČR nese nutnost mnohem významněji se zaměřit na bezpečnostní dimenzi vzájemných vztahů. Na rozdíl od prvního scénáře ovšem hrozba nebude vycházet z protizápadně orientované síly Ruska, ale naopak z fragmentace a destabilizace celého regionu, spojeného zejména s další destabilizací separatistických regionů a vzestupem organizovaného zločinu. Bezpečnostní hrozby se tak budou týkat ilegální migrace, transnacionálních kriminálních skupin či obchodu se zbraněmi. ČR by proto měla trvat na posílení angažmá v této oblasti právě v bezpečnostní dimenzi, kde se dosud s několika výjimkami EU zapojila spíše málo. Příležitostí naopak pro EU i ČR bude možnost prostřednictvím finanční podpory i kondicionality asociačních dohod reintegrovaných separatistických území do mateřských států.

Blízký východ, severní a subsaharská Afrika

Na základě reflexe událostí tzv. arabského jara je zjevné, že v následujících letech bude pro vývoj Blízkého východu nejdůležitější a zároveň nejméně přehledný vývoj na ose Sýrie/Libanon – Irák – Írán (dále jako „Osa“). Politická nestabilita této oblasti souvisí s faktem, že s odchodem či oslabením tradičních diktátorů (Saddám Husajn, rodina Assadů) vystupují na povrch politické požadavky zakonzervované jak koloniálně-mandátní politikou evropských velmocí po první světové válce (hranice v oblasti na základě Sykes-Picotovy dohody), tak pozdějšími arabskými autokraciemi. Zároveň západní politika v oblasti rovněž přispěla k etnonáboženskému štěpení (jejím typickým příkladem bylo rozdělení Sýrie Francií, britská preference sunnitů v Iráku či neschopnost pomoci Kurdům zajistit vlastní státnost po první světové válce).

Důsledky politických přechodů zahájených tzv. arabským jarem budou určující i pro vývoj ve velké části Maghrebu. S výjimkou Libye, kde změna režimu vedla k demontáži státu a rozsáhlé fragmentaci, a Tuniska, kde přechod v tuto chvíli stále probíhá a nese přinejmenším naději na ustavení konsenzuálního modelu vládnutí a stability, zde budou stát v opozici více či méně pevně zakořeněné „sekuritokracie“ a radikální, islamistická opozice. Na jih od Maghrebu, v oblasti Sahelu a subsaharské Afriky, budou předem známými skutečnostmi určujícími budoucí vývoj především slabé státní struktury predátorských států či více nebo méně regulované anarchie a nástup nové generace lokálních či translokálních, jen volně propojených hnutí (AQIM, aš-Šabáb, Boko Haram či Ansar aš-Šaríja) násilím prosazujících svou politickou utopii založenou na extremistické interpretaci islámu a nebránících se za tímto účelem propojení s organizovaným zločinem (*crime-terror nexus*). Pominout nelze ani stávající konflikty (od Somálska přes súdánský Darfúr, Modrý Nil a jižní Kordofán, Jižní Súdán, Středoafriickou republiku, východní Demokratickou Republiku Kongo a Katangu přes Mali až po deltu Nigeru), které budou umocněny demografickým vývojem a nepříznivými účinky změn podnebí, a hluboce zakořeněné zdroje nestability i tam, kde nyní panuje zdánlivý klid (Etiopie). Ekonomický růst, který lze v následujících letech v subsaharské Africe předpokládat – subsaharská Afrika je nyní globálně druhým nejrychleji se rozvíjejícím regionem po východní Asii –, současně slibuje za předpokladu, že bude doprovázen smysluplnými hospodářskými reformami, rozvojem infrastruktury apod. a alokace nově nabývaných statků nebude výrazně disproporční, působit skrze rozvoj střední třídy a tlak na budování předvídatelného právního prostředí jako činitel stabilizující. Shrnutí a podtrženo, pro stabilitu v oblasti bude určujícím vývojem střet místních autokracií a radikální opozice (s novým vzednutím širokého, potenciálně transnárodního sociálního hnutí jako divokou kartou); působení radikálních hnutí tamtéž, podobně jako v Sahelu; konsolidace či naopak ústup státu či dalších pro

oblast tradičních nestátních forem vládnutí; ekonomický vývoj; zapojení vnějších aktérů, především EU, ale také zemí Perského zálivu sledujících v Maghrebu zájmy, které nejsou s evropskými nutně v souladu.

Nic nového pod sluncem

Současný vývoj na výše definované Ose napovídá tomu, že v budoucnosti bude v této části Blízkého východu hrát politicky daleko výraznější roli než v minulosti etnonáboženské štěpení (sunnité, šíité, aláwité, Kurdové, drúzové, křesťané, jezídové atd.). V důležitých západních částech Sýrie se zřejmě podaří udržet vliv prezidenta Assada. Ten je stále pevně navázán na Írán, přičemž právě Írán hraje v Ose klíčovou roli. V Libanonu bude i nadále velmi dominantní složkou hnutí Hizballáh, rovněž pevně propojené s Íránem.

Na pomezí Sýrie a západní části Iráku bude pravděpodobně panovat velmi nepřehledná situace související s vlivem radikálně islamistických sunnitských skupin usilujících o přetrvání svého státu v této oblasti (ISIS), což bude znamenat pokračující konflikt s dalšími náboženskými skupinami na jeho hranicích (hlavně šíity a Kurdy). Radikálům z ISIS se buď podaří stabilizovat na určitém území na pomezí Sýrie a Iráku jejich stát, který bude postupem času nepřímo uznán, a to hlavně Assadovou částí Sýrie a Íránem; nebo dojde po zdlouhavých bojích (ISIS a sunnitští spojenci versus Kurdové, Írán, Američané) k rozkladu ISIS, avšak vliv jeho stoupenců se nepodaří zcela zlomit a bude následně velmi dlouhou dobu destabilizovat vývoj občasnými konflikty a terorem, resp. vývozem teroru do okolních států, popř. dále na Západ. Zůstává otázkou, jaký velký destabilizující vliv může mít dění na území Sýrie a Iráku na Saúdskou Arábii a státy Arabského poloostrova. Pravděpodobně však zůstane zachován *status quo* Arabského poloostrova. K ochraně sunnitských arabských zemí Zálivu a Arabského poloostrova před terorem ISIS mohou přispět vazby mezi podporovateli ISIS ze zemí Zálivu a Arabského poloostrova.

Izraelsko-palestinský konflikt se s velkou mírou pravděpodobnosti bude odvíjet v obdobném duchu jako v uplynulých letech – tzn. nepodaří se dosáhnout opravdu široko akceptovatelné vzájemné dohody mezi Izraelci a Palestinci. Konflikt bude sinusoidně přecházet z kritičtějších do klidnějších období. Nejproblematičtější zůstanou dlouhodobě velmi špatné vztahy mezi Izraelem a pásmem Gazy, kdy bude mezi Izraelem a palestinskými skupinami v Gaze probíhat dlouhodobá opotřebovávací válka doprovázená občasnými kulminacemi (v duchu operace Lité olovo 2008 a Ochranné ostří 2014), na kterou budou i nadále nejvíce doplácet civilisté v pásmu Gazy. Izraelské vojenské operace přitom nebudou slábnout na intenzitě, spíše naopak. Izraelská politická scéna se totiž bude stále více přiklánět k revizionistickému modelu sionismu v duchu Žabotinského a odklánět se od herzlovsko-bengurionovského modelu liberální etnické demokracie

k autoritativnějším modelům vlády, kde budou hrát velmi důležitou roli bezpečnostní složky a lobby, přičemž nezanedbatelnou roli bude hrát i náboženství. Na tomto základě budou posilovat hlavně strany podporující vyostřené varianty sionismu a zároveň bude stoupat role nábožensky zaměřených stran (hlavně stran nábožensky-sionistických). V Palestinské autonomii je možné, že bude postupně Fatah ztrácet na podpoře, není ale zatím jasné, na čí by to mohlo být úkor. Pozice hnutí Hamás zůstane velmi silná hlavně v pásmu Gazy a není vyloučeno, že s možným úpadkem Fatahu posílí Hamás i na Západním břehu (ve městech Nábulus a Hebron je tradičně silný i v současnosti). Zároveň existuje však i možnost, že se palestinská politická scéna (i v reakci na zvyšující se militantnost Izraele) zradikalizuje – to bude souviset s úspěšností či neúspěšností ISIS – a ISIS začne potenciálně zapouštět kořeny i v Palestině.

Současný vývoj nasvědčuje tomu, že Egypt zůstane delší dobu pod vojenskou vládou a bude velmi represivně reagovat na jakékoliv projevy snah změnit výraznějším způsobem politický vývoj. Půjde o replikaci Mubárakova modelu, je však možné, že s postupně slábnoucí rolí USA na Blízkém východě a v souvislosti s polarizací vztahů mezi Západem a Ruskem režim maršála Sísího bude hrát (částečně i v duchu ranějšího násirismu, kde je také patrná jeho inspirace) mocenskou hru, ve které bude licitovat zároveň s USA i Ruskem o jejich podporu.

Dále na západ, v oblasti Maghrebu, bude určujícím dopadem tzv. arabského jara napětí mezi sekuritokraciemi (a strukturami tzv. *deep state*) ovládanými starými elitami (s adaptivními strategiemi) a radikální islamistickou opozicí ovlivňovanou transformací džihádistického hnutí vedoucí k jeho lokalizaci, resp. translokací. V Egyptě, Maroku a Alžírsku (které, podobně jako Maroko, nebylo arabským probuzením zásadněji ovlivněno, ale bylo stíženo radikálním otřesem následovaným občanskou válkou a následně režimní konsolidací o čtvrtstoletí dříve) nebude přežití sekuritokracií ohroženo. Hluboce zakořeněné zdroje nestability umocněné trvalým demografickým růstem však zůstanou přítomny a zejména při nepříznivém ekonomickém vývoji mohou přivodit novou vlnu sociální mobilizace charakterizovanou stejnou rychlostí, silou a širokou participací, jako tomu bylo v případě egyptského „Tahríru“. (Významným rizikovým činitelem v Alžírsku bude navíc obtížně zvládaná tranzice po úmrtí prezidenta Boutefliky.) Předvídat s vysokou mírou jistoty takový vývoj v komplexním prostředí je podobně jako v případě arabského na hranici možného, jistou předzvěstí mohou být nicméně negativní ekonomické indikátory ve spojení s neschopností státních institucí provádět strukturální reformy. (V případě tzv. arabského jara přispěla k prediktivnímu selhání i zavedená orientalistická interpretační mřížka posilující zavedený model spolupráce s autoritativními režimy za účelem sledování bezpečnostních zájmů, včetně akademického důrazu na studium jejich stability, na rozdíl např. od potenciálu sociálních hnutí.)

V převážné části Maghrebu bude proto pokračovat trend vůči demokratizaci (vykládaný alternativně robustností státního aparátu nevyžadujícího díky příjmům z exportu ropy a zemního plynu společenský souhlas, trváním patriarchálních kulturních vzorců, slabostí občanské společnosti apod.). Dílčí výjimkou bude jen Tunisko, kde se podaří udržet i díky západnímu vlivu křehký politický konsenzus. Ani zde však v případě negativního socioekonomického vývoje anebo radikalizace islamistického hnutí (podporovaného ze zemí Zálivu) nelze vyloučit možnost destabilizace a ozbrojeného konfliktu. Ta bude charakteristická i pro situaci v Libyi, kde státní instituce budou pouhou skořápkou a politika bude realizována skrze neformální, personalizované sítě ve vysoce fragmentovaném, ze západního hlediska „neomedieválním“ prostředí bezpečnostních *entrepreneurs* a milicí kombinujících nasazení síly (a trvalé či periodické ovládnutí *pressure points* na vládu, jako těžebních polí a terminálů na pobřeží) a lokální zajišťování bezpečnosti a dalších sociálních statků.

V Africkém rohu se nepodaří vykořenit hnutí Šabáb, které i díky podpoře ze zahraničí povede nadále v jižním a středním Somálsku a Mogadišu asymetrický konflikt se silami AMISOM a bude realizovat – bez zásadnějšího účinku – občasné útoky na území sousedních států, které zůstanou do míse zapojeny. Pokus o konsolidaci státu skrze Somálskou federální vládu (SFG) bude neúspěšný. K novému nárůstu výskytu pirátství nicméně v důsledku kombinace bezpečnostních opatření na moři a potírání pirátů na pobřeží lokálními bezpečnostními složkami nedojde ani při předpokládaném omezení vojenské námořní přítomnosti vnějších aktérů (NATO *Ocean Shield*, EU ATALANTA). Divokou kartou vývoje v regionu je vnitřní destabilizace Etiopie v důsledku ekonomických příčin a trvajících etnického a náboženského napětí. Tato destabilizace by mohla přivodit omezení či ukončení intervence v Somálsku (a zásadnější rozšíření vlivu Šabábu) a obnovení konfliktu s Eritreou. I pokud se tento scénář nenaplní, etiopská („stabilizační“) vojenská intervence v Eritrei nastane v důsledku otřesu tamního režimu nikoliv tlakem zespodu, ale po úmrtí prezidenta Afwerkiho, který zde vytvořil vysoce personalizovanou formu vlády.

Zatímco *ancien régimes* v severní Africe patrně přetrvávají, vláda Omara al-Bašira v Súdánu v důsledku socioekonomického napětí a neschopnosti provést rozsáhlejší reformu stávajícího patrimoniálního a paternalistického modelu padne, oligarchický systém však zůstane zachován. Dojde nicméně k utlumení střetů vládních jednotek se separatisty v jižní části severního Súdánu. Tato oblast (Modrý Nil a jižní Kordofán) bude nicméně zatažena do širšího regionálního konfliktu s epicentrem v jižním Súdánu, do kterého původní střet o státě vlastněné zdroje, jenž nabyl etnickou dimenzi, přeroste.

Zbývající části Sahelu a subsaharské Afriky budou charakterizovány slabostí států, parazitickými režimy, prostory více či méně regulované anarchie (*ungoverned*

spaces) a trváním stávajících konfliktů, komplexních ve smyslu zapojení sousedních států sledujících vlastní zájmy (např. Uganda a Rwanda ve východní části DRC). V tomto oblouku nestability dojde ke konsolidaci řetězce radikálních islamistických hnutí představujících dodatečný dezintegrační prvek, byť se nepodaří území pod jejich kontrolou propojit a „chalífát“ zůstane konceptem na rovině imaginární či duchovní geografie. Boko Haram udrží svá působiště na severu Nigérie, ta bude ale stížena nestabilitou především v důsledku zjitřeného napětí mezi severem a jihem země, kde navíc *state-crime nexus* bude nadále živit konflikt v deltě Nigeru a pirátské aktivity v Guinejském zálivu. *Crisis management* ze strany vnějších aktérů (Francie, OSN, EU) tento vývoj díky své prostorové selektivnosti a omezenému nasazení kapacit zásadněji neovlivní, zabrání ale zakořenění těchto hnutí alespoň v oblasti jižního sousedství (Mali, v krajním případě zhroucení režimu i v Alžírsku). Americké iniciativy jako *Counterterrorism Partnerships Fund* (5 mld. USD) a *African Peacekeeping Rapid Response Partnership* (110 mil. USD/ročně) však budou mít negativní vedlejší účinky v podobě podpory státní a vojenské kleptokracie utužujících stávající formy vládnutí (*deep state*). První zmíněná iniciativa navíc nepřímo posílí radikalizaci tím, že podnítí místní vlády k vedení „protiteroristických operací“ při sledování vlastních politických zájmů, zejména represivní konsolidace režimu, vedoucí k prohloubení odcizení státu od společnosti a pociťovaného útlaku a nespravedlnosti.

Vstříc světlým zítřkům

Vývoj na Ose Blízkého východu se postupně zklidní vzhledem k tomu, že se podaří alespoň částečně znormalizovat vztahy mezi USA a Íránem. K tomu dojde mj. v souvislosti vzájemnou kooperací při potlačování ISIS. Jedním z průvodních jevů bude i zlepšení iránsko-saúdských vztahů. To postupně začne přispívat i k desektarianizaci probíhajících konfliktů a politického napětí v oblasti.

Po nástupu nového, reformám více nakloněného nejvyššího duchovního vůdce Íránu po odchodu ajatolláha Chameneiho se podaří vytvořit tlak i na prezidenta Assada a na libanonské hnutí Hizballáh. Situace v Sýrii se bude postupně stabilizovat, dojde k návratu významné části uprchlíků zpět do země a hnutí Hizballáh bude bez jednoznačné iránské podpory sice nadále důležitým hráčem v libanonské politice, avšak postupně se – s postupným omezováním iránské pomoci (v duchu zlepšujících se iránsko-amerických vztahů) – zcela přetransformuje v politickou stranu.

Stabilizuje se i situace v Iráku, kde po zániku ISIS v důsledku vojenských operací už sjednocenější a bojeschopnější irácké armády za spolupráce s USA a Íránem, popř. i po vnitřních rozkolech, dojde pod vedením nové generace iráckých politiků a tentokrát již za společného americko-iránského úsilí k vybudování pluralitnějšího

politického prostředí, jež stabilizuje zemi a zachová její celistvost – byť např. autonomie iráckých Kurdů zůstane na velmi vysoké úrovni.

Saúdská Arábie bude zřejmě pod zvyšujícím se tlakem, což můžou částečně zapříčinit jak konflikty v jejím okolí, tak zhoršující se ekonomická situace v království (související s nutností reformovat na ropě až příliš závislou ekonomiku a zároveň poklesem zájmu o saúdskou ropu i s vidinou omezenosti jejích zásob). To by mohlo autokratický saúdský vládní aparát donutit ke stále většímu otevírání země. Existuje však i možnost převratu v zemi, dezintegrace a radikalizace země a propojení s konflikty v okolí vedenými s nestátními aktéry (ISIS, al-Káida).

Izraelsko-palestinský konflikt se postupně podaří stabilizovat a jeho řešení se bude více podobat úspěšnější části mírového procesu v devadesátých letech minulého století. Tento vývoj bude na izraelské straně možný proto, že v předčasných izraelských volbách zvítězí nová široká liberální formace vedená charismatickým politikem, která odstaví od moci premiéra Netanjahua a na něj navázané nacionalisty, osadnickou lobby a náboženské politiky. V Palestině dojde k rozpadu Fatahu, přičemž jeho liberálnější křídlo dá spolu s řadou palestinských osobností, které se do té doby v palestinské politice neangažovaly, vznik nové politické formace, jež zvítězí ve volbách. Hamás zůstane sice nadále radikálním hnutím, ale bude postupně marginalizován, a to i v pásmu Gazy, což bude souviset i se zlepšující se tamní ekonomickou a životní situací.

V Egyptě dojde k vojenskému převratu liberálnější části egyptských důstojníků a politické poměry v zemi budou postupně uvolňovány. Ve zbytku Maghrebu se v důsledku kombinace oslabení radikálního islamistického hnutí, příznivého vývoje globální ekonomiky a soustředěného působení zvenku – zejména nově nastavenou evropskou politikou sousedství, zaměřenou více na reformu bezpečnostního sektoru, a tím pádem sekuritokracií vedoucí k hlubší institucionalizaci, kooptaci a společenské participaci, a uměřeným prosazováním strukturálních ekonomických reforem – podaří vyhnout destabilizujícímu dialektickému pohybu státní represe a radikalizace. Tunisku se bude dařit překonávat nástrahy tranzičního procesu. Pomalejší, ale soustavné liberalizační reformy budou prováděny i v Maroku a v pobouteflikovském Alžírsku se podaří uskutečnit nenásilné předání moci vojenské *camarille* a následně provést pozvolný sjednaný přechod k civilní, relativně liberální formě vlády (avšak podobně jako jinde bez odstranění struktur *deep state*). V Libyi se po období charakterizovaném faktickou neexistencí státu a bezpečnostním dilematem panujícím mezi více než tisícovkou milic podaří znovu zahájit postupný proces budování státu skrze integraci hlavních sekulárních milic a efektu sněhové koule. Podstatnými podmínkami a indikátory možné úspěšnosti tohoto procesu rušícího logiku rozkotávání státu milicemi plnícími jeho servisní funkce (včetně zajišťování bezpečnosti) budou zejména obnovení kontroly nad Tripolisem a *pressure points* (těžební pole, infrastruktura, pobřežní terminály), zvyšování

efektivnosti státních institucí, zdárné zakončení a legitimita probíhajícího ústavodárného procesu, omezení vlivu nekooperativních milic, zejména těch, které jsou součástí regionální radikálně islamistické sítě (Ansar aš-šaríja), a současně zamezení nastolení vojenské diktatury a konsolidace sekuritokracie pod praporem boje proti islamistům, např. pod vedením generála Haftara.

Dílčí porážky regionálního islamistického hnutí a omezení transnárodní podpory vede k Africkém rohu k utlumení, byť ne naprostému vykořenění Šabábu. Somálská federální vláda zůstane pod tlakem západního společenství zachována, ale bude pouze zastřešovat značně autonomní celky (Džubaland, Puntland) a sama bude, po vzoru uspořádání Bosny a Hercegoviny, součástí konfederace se Somalilandem. Státní instituce zůstanou slabé a země poslouží ale jako základní rámec pro rekonstrukci a fungování tradiční regulované anarchie. Eritrejský režim, konsolidovaný novými příjmy z těžby nerostných surovin, přežije úmrtí prezidenta Afwerkiho a vojenské *camarille*, která se posléze chopí moci, se podaří nalézt *modus vivendi* s Etiopií ústupem od teritoriálních nároků (Badme) a umožněním etiopského přístupu k moři přes eritrejské území (Assab).

Ani v tomto optimistickém scénáři nedochází k ukončení řady konfliktů, které charakterizují bezpečnostní prostředí v oblasti Sahelu a subsaharské Afriky. Podaří se, např. v případě konfliktu v jižním Súdánu, nicméně zabránit jejich širší regionalizaci (stabilizující úlohu sehraje mj. Bašírova vláda, závislá pro své přežití na nepřetržitém toku tranzitních poplatků za ropu tekoucí z jihu a pociťující příležitost postupně se zbavit profilu darebáckého režimu). Strukturní charakteristika slabých států a parazitických režimů bude kromě toho alespoň částečně modifikována v důsledku pozitivního dopadu ekonomického růstu, kde více zahraničních investic podmíněných vytvořením stabilnějšího prostředí bude působit jako hnací motor politických reforem. Stabilizační efekt růstu může být umocněn rovnoměrnější distribucí zisků, což nicméně za stávajících podmínek, kdy výhody plynoucí z rostoucího objemu zahraničního obchodu s Čínou (s objemem ve výši 210 mld. USD pro celý kontinent dnes zdaleka největším obchodním partnerem) jsou omezeny vzhledem k minimálnímu růstu zaměstnanosti, rozvoji infrastruktury apod., a distribuovány uvnitř patrimoniálních sítí místních režimů, nelze zdaleka pokládat za jisté. Rozsah ozbrojeného konfliktu bude rovněž omezován díky fungujícímu mechanismu *African Capacity for Immediate Response to Crisis* (ACIRC) – byť si lze dobře představit i jeho utilitární využívání místními vládami (po vzoru např. etiopského zapojení do mise AMISOM) – a selektivním stabilizačním operacím Francie a EU (CSDP).

Vykořenění ISIS v důsledku spolupráce USA a Íránu se odrazí i v africkém oblouku nestability. Islamistická hnutí působící zde jako dezintegrační prvek budou oslabena a nová architektura sítě radikálních uskupení hlásících se k radikální interpretaci islámu se neprokáže jako životaschopná díky lokální partikularitě jednotlivých

skupin, tj. jejich odlišným politickým a materiálním zájmům. V takovém případě lze očekávat soustředění „putujících“ islamistických bojovníků do jednoho bojiště džihádu (a rovněž návrat menší části z nich do Evropy), které bude považováno za 1) dostatečně prestižní a za 2) bude slibovat naději na byť územně omezené vítězství. Není však vůbec jisté, že kterýkoliv se sahelských konfliktů bude splňovat podmínku prestiže a v severní Africe (Alžírsko, Libye) lze očekávat vyšší intenzitu zapojení vnějších hráčů v jejich potírání (EU, Francie, popř. OSN nebo NATO) kombinující nevojenské a dynamicky nasazované vojenské prostředky (letecké operace doplněné o omezené výsadky bleskově eliminující nepřátelské síly).

Na prahu armagedonu

V tomto *most dangerous* scénáři dochází k posílení a vnitřní konsolidaci a stabilizaci ISIS na území severního Iráku a východní Sýrie. Ten bude výrazně destabilizovat oblast, provádět etnonáboženské čistky vůči menšinám (hlavně šíitům, Kurdům, křesťanům, jezídům), načež se začne soustředit i na ovládnutí celého Arabského poloostrova, kde dojde postupně ke svržení zdejších monarchií a jejich nahrazení radikálně islamistickými režimy. ISIS tak bude *de facto* základnou pro radikální proměnu v regionu směrem k sunnitskému náboženskému fundamentalismu a vytvoření extrémní verze „chalífátu“, který si klade jako hlavní cíl.

Írán bude plně zatažen do bojů se sunnitskými radikály na území již rozpadlého Iráku. V následujících prezidentských volbách bude znovu zvolen do úřadu prezidenta Mahmúd Ahmadínežád, který znormalizuje vztahy s ajatolláhem Chameneím, a charakter iránského režimu výrazně přitvrdí jak směrem k vlastnímu obyvatelstvu, tak i v zahraniční politice. Po odchodu Chameneího nastoupí do úřadu *rahbara* opět velmi konzervativní duchovní.

V této situaci Izrael zaútočí na Írán. I když kromě bombardování iránských jaderných zařízení nedojde vzhledem k vzdálenosti mezi oběma zeměmi k otevřené konvenční válce, konflikt mezi oběma zeměmi se ještě více rozvine teroristickou formou i za pomoci prostředníků (Hizballáh, Ázerbájdžán).

Vzhledem k radikalizaci celého Blízkého východu se značně zkomplikuje pozice Izraele. To přispěje také k daleko výraznějším vnitropolitickým změnám, kdy dojde k postupné transformaci Izraele do pravicové vojenské diktatury a ještě daleko více militarizované společnosti. Palestinská autonomie bude zrušena a oblast se daleko více se „potopí“ do násilí, jež bude přizívované zradikalizovaným okolím.

Export terorismu do Evropy

Nástup fenoménu „Al-Káida 2.0“ vyvolává v současnosti diskuzi o povaze a rozsahu hrozby, kterou regionalizace radikálního islamistického hnutí prosazující své politické ideje násilnými metodami představuje pro EU a její členské státy. Zprvu třeba předeslat, že problematika návratu vycvičených teroristů do západních zemí není zdaleka nová. Balkán a později Afghánistán byly magnetem radikálů z různých končin světa, kteří sem přicházeli osvojit si techniky násilného džihádu před Sýrií, Irákem, Sahelem a subsaharskou Afrikou. I tak si lze představit realistický scénář, v němž tato hnutí představují v střednědobém výhledu zvýšenou míru rizika. Tento scénář přitom lze navázat jak na pesimističtější, tak na optimističtější možnost vývoje regionálního bezpečnostního prostředí, jak bylo představeno výše. V prvním případě bude zvýšené riziko pro evropské státy spočívat ve snaze jednotlivých islamistických skupin posílit útoky proti západním cílům svoji prestiž a tím pádem kapitál v konkurenčním boji s ostatními o symbolické vedoucí postavení. V druhém případě lze očekávat vyšší míru návratu zradikalizovaných občanů členských států EU, nyní již veteránů regionálního džihádu, zpět na starý kontinent.

Působení radikálních islamistických skupin v oblasti Blízkého východu, Maghrebu a Sahelu jako dalšího zdroje nestability bude nepřímo ovlivňovat především migrační tlak na EU a přímo, vzhledem k existujícímu *crime-terror nexus*, povahu a rozsah hrozby organizovaného zločinu s chapadly sahajícími až do Evropy. V krátkodobém výhledu, a v případě naplňování pesimističtějšího scénáře i ve výhledu střednědobém, budou tyto skupiny rovněž útočit na západní (americké, ale i evropské) cíle v regionu: ambasády, vojenské základny a jejich okolí a ekonomická aktiva (doly, rafinérie) apod. Typické pro tyto útoky bude nasazení sebevražedných atentátníků, resp. (S)VBIED (bomb umístěných v automobilech, popř. řízených sebevražedným atentátníkem), zejména u ekonomických, ale i diplomatických cílů lze potom předpokládat i útok skupinou ozbrojenců, i v možné kombinaci (srov. útoky AQIM v Alžírsku a Šabábu v Somálsku). Vedle toho vzroste i riziko útoků na evropské půdě, ať už zvláště vysílanými útočníky, tak navrátilci z vlastního rozhodnutí. Většina z radikalizovaných islamistů, kteří Evropu opouštějí v důsledku úspěšného, na ideologii postaveného mechanismu radikalizace (využívajícího vzniku virtuální *ummy* jako komunikačního společenství spojující muslimy jak v arabském světě, tak mimo něj, a nezřídka propojující doktrinální argumenty s pro sociálně vyloučené Evropany přitažlivými prvky pouliční subkultury), nemají v úmyslu vracet se z mimoevropských bojišť džihádu zpět. I malé skupiny těch, kdo se nicméně nakonec vrátí, budou moci stát za útoky, které podle dostupných statistik mají v těchto případech přibližně dvojnásobnou pravděpodobnost úspěchu. V Evropě proto přibude dokonaných drobných útoků (jednotliví střelci, jednoduché odpálené výbušniny) a budou plánovány – ať navrátilci vyslanými (AQAP či později i dalšími skupinami) nebo vracejícími se z vlastní vůle – i významnější útoky proti typickým vysoce profilovaným cílům, ať už symbolickým (americké ambasády, letadla) či

vyznačujícím se vysokou koncentrací lidí (hromadná doprava, náměstí, rušné bulváry, nákupní centra). Úspěšný útok většího rozsahu povede k dalšímu zvyšování bezpečnostních opatření, xenofobních nálad v evropské společnosti a popř. (zejména v případě jeho uskutečnění ve Velké Británii či Francii) i k vyššímu odhodlání k nasazení vojenských prostředků v regionu Blízkého východu a severní a subsaharské Afriky. Za přinejmenším stejné riziko jako u útoků *jihad tourists* lze považovat útoky osamělých střelců (*lone wolves*), u nichž došlo k procesu individuální radikalizace (potenciálně skrze proces *humiliation by proxy*, dálkovou internalizaci pocitů útlaku, nespravedlnosti a ponížení) a kteří nejsou zapojeni v žádných islamistických sítích.

Doporučení pro Českou republiku

Česká republika by měla respektovat co nejjednotnější postup států EU vůči Blízkému východu. Měla by také zaujmout kriticky konstruktivní postoj vůči Izraeli, vědoma si jak našich velmi dobrých vazeb na Izrael, tak zároveň i proměnlivosti izraelské politické scény a její radikalizace – hlavně v uplynulém desetiletí. Měla by usilovat o posílení spolupráce v civilních oblastech a zároveň omezením obchodu a spolupráce ve sféře vojenských technologií. Ve vztahu k izraelsko-palestinskému konfliktu by měla respektovat (byť třeba s kritickým akcentem) společnou zahraniční politiku EU, důsledně dodržovat embargo vůči vývozu z izraelských osad a uplatňovat kritiku vůči izraelské politice, když bude zjevné, že Izrael postupuje příliš tvrdě a kontroverzně.

Česká republika by kromě toho měla zvýšit pomoc blízkovýchodním uprchlíkům a bedlivě sledovat vývoj v Íránu a rovněž kriticky konstruktivně postupovat vůči němu. Spekulace o vážném zdravotním stavu ajatolláha Chameneiho, který je nejdůležitějším hybatelem íránské politiky, se nepotvrdily. Je tak možné, že setrvá ve funkci až do roku 2020. ČR by si měla být vědoma skutečnosti, že současnou íránskou zahraniční politiku do značné míry ovlivňuje proreformní prezident Rouhání, čehož by měla využít k zlepšení nepřilíš dobrých vztahů a jejich povýšení. Zároveň je zjevné, že v geopolitické situaci, kdy bude v oblasti představovat nebezpečí ISIS, je vyšší kooperace s Íránem i v bezpečnostním zájmu ČR, byť by neměla spouštět zřetel z vývoje íránského jaderného programu a pružně reagovat v souladu s politikou EU na jeho potenciální vývoj.

V Maghrebu by se ČR měla soustředit při transformačních projektech více na oblast reformy bezpečnostního sektoru (ve srovnání s projekty zaměřenými na rozvoj občanské společnosti, neboť sdílení transformačních zkušeností zde v nedávné minulosti nepadalo na příliš úrodnou půdu). Taková reforma může zmírnit stávající napětí tím, že povede k postupnému otevírání uzavřeného státního aparátu a kooptaci širšího umírněného segmentu společnosti do procesu vládnutí (z hlediska

charakteru svého politického systému však země zůstanou *demokraturami*). Zároveň by měla své transformační aktivity usouvztažnit s profilem státu dodávajícího zbraně mj. i s potenciálem přispět k potlačování legitimních protestů. Vedle toho by měla iniciovat strategickou debatu o evropské politice sousedství a prosazovat její zásadní reformu směrem od jednotné šablony pro partnerské země na východním a jižním křídle a regionálního přístupu k cíleným, na míru šitým politikám. Své ekonomické zájmy ve vybraných, stabilnějších zemích regionu (Maroko) by měla aktivně hájit na pozadí pečlivé analýzy rizik zohledňující politická, ekonomická a sociální rizika. V Maghrebu, Sahelu i subsaharské Africe by měla ČR plně podporovat uplatňování komplexního přístupu (*comprehensive approach*) EU k řešení krizí, neboť její možnost samostatně ovlivnit vývoj zdejšího bezpečnostního prostředí, který se jí může být nepřímo dotýkat, je zcela minimální.

Pravděpodobnost teroristického útoku na území ČR patrně v důsledku popisovaných jevů dramaticky nevzroste. Z hlediska EU bude zásadní vyhnout se přehnané protireakci v případě úspěšného většího teroristického útoku. Cestou, jak toto riziko omezit, je důsledná a soustavná analýza přímých hrozeb souvisejících s děním na Blízkém východě a v Africe, podobně jako s procesy radikalizace evropských muslimů, bránící jak jejich *underprediction*, tak *overprediction*. (Nedávným příkladem obojího je pohled americké administrativy na ISIS. Zatímco na začátku roku o něm Barack Obama hovořil jako o „béčkovém basketbalovém týmu“, v polovině roku už jej ministr obrany Hagel popsal jako „bezprostřední hrozbu všem našim zájmům“.) Pro vybrané členské státy bude činitelem snižujícím potenciální dopady radikalizace politika vyššího sociálního začlenění muslimské komunity, byť u vědomí toho, že sama o sobě tato inkuzivita problém neřeší (např. několik britských islamistů podílejících se na činech politického násilí ve Velké Británii i mimo ni studovalo na prestižních londýnských vysokých školách). ČR, která se mezi tyto státy neřadí, by měla spíše na unijní úrovni prosazovat aktivní využití *comprehensive approach* vedoucí k stabilizaci plynoucí ze socioekonomického rozvoje regionu, posilování kapacit místních bezpečnostních aparátů a selektivně nasazení vojenských prostředků.

Čína, východní a jihovýchodní Asie a Pacifik

Čína jako klíčový asijský aktér v oblasti východní a jihovýchodní Asie a Pacifiku poutá pozornost v souvislosti s přesunem ohniska globální politiky USA směrem do východní a jihovýchodní Asie na úkor Blízkého východu. Tento přesun, který byl explicitně potvrzen s nástupem administrativy Baracka Obamy, implikuje možnost eskalace americko-čínské rivality. Následující predikce vývoje aktuálně syntetizují vnitřní a vnější proměnu Čínské lidové republiky (ČLR) po nástupu nového prezidenta Si Ťin-pchinga (Xi Jinping) z hlediska vnitropolitického vývoje a projevů zahraniční politiky. Obecným východiskem je pokračující ekonomický růst ČLR, vzestup její *hard power*, upevnění autoritativního stylu v domácí politice a nebývale asertivní chování ve vztazích vůči sousedním asijským státům. Neexistující pevnou bezpečností architekturu v asijsko-pacifické (AP) oblasti supluje pokračující americká hegemonie a systém bilaterálních vazeb USA s asijskými spojenci. Role USA ve východní a jihovýchodní Asii (ASEAN) a v Pacifiku (Austrálie, Tichomořské ostrovy) připomíná dobu studené války, která však není dána konfrontací ideologií a ekonomických zájmů. Za této situace sílí vůle Pekingu k upevnění vlastní pozice v rámci ambivalentního strategického partnerství, resp. soupeření ČLR–USA.

Mezinárodní situace daná společným ekonomickým zájmem ČLR a sousedů nekopíruje evropskou poválečnou zkušenost vedoucí k nadnárodní integraci, neboť pokračuje tradice nacionalismů na národních úrovních a kromě toho ekonomické reformy v ČLR nevedou k liberalizaci čínské vnitřní politiky. Současně však vzájemná ekonomická provázanost ČLR s asijskými státy, EU, Ruskem, USA a Austrálií oslabuje politické napětí dané nacionalismem a teritoriálními nároky Pekingu. Politická a vojenská role USA na Dálném východě a v jihovýchodní Asii je konstantní, nevyhovitelná, a je stále žádána všemi aktéry kromě ČLR a Severní Koreje. Základní hybnou silou v oblasti východní Asie a Pacifiku je tedy vyvažování Číny v jejím nezadržitelném růstu, za průběžného přeskupování a posilování pozic USA.

Vnitropoliticky se Čína po nástupu prezidenta Si Ťin-pchinga nebývale proměnila od konsenzuálního stylu vedení, uplatňovaného po roce 1989 v éře prezidentů Ťiang Ce-mina a ještě více Chu Ťin-tchaa, směrem k autoritativnímu modelu. Změna ve vedení strany a státu se projevuje ve formě bezprecedentně centralizujících reforem řízení zahraniční politiky, armády, ekonomických reforem a médií (cenzury) a nevídaně silnou koncentrací moci prezidenta v podobě předsednictví ve zvláštních komisích pro tyto oblasti. Personální napětí uvnitř politických špiček nabylo podobu čistek a soudních procesů z důvodu boje proti korupci, jejichž prostřednictvím prezident rozbíjí struktury minulého vedení v oblasti vnitřní bezpečnosti, ekonomického řízení a médií. Systémově by taková transformace měla řešit problém nejednotnosti a klesající koordinovanosti stranických a státních institucí,

kteřé se projevovaly doposud. Z ekonomického hlediska je reformní program cílený na stabilizaci růstu HDP, snížení inflace, internacionalizaci čínské měny (RMB) a na stabilizaci vnitřních sociálních podmínek (podpora spotřeby, důchodové a sociální reformy, korektivy migrační politiky).

V mezinárodních vztazích v Asii Čína rétoricky uplatňovala tzv. strategii „mírového růstu“ (*che-pching tüe-čhi*). Tato strategie, postavená na eklektické interpretaci americké liberálně-idealisticke školy (Joseph Nye, Robert Keohane), vyvracela představy o nevyhnutelnosti konfliktu v souvislosti s růstem ČLR, kladla důraz na *soft power* a ekonomickou diplomacii. Tento druh diskurzu těžil z rostoucí neoblíbenosti americké politiky v éře G. W. Bushe, snažil se uklidnit obavy sousedních zemí z možné čínské hegemonie a přesvědčit je k náklonnosti k Číně namísto USA. Kontinuálně navazovala na tradici čínské zahraniční politiky Čou En-laje i reformní éry Teng Siao-pchinga, v principu stavící na zahraniční politice nízkého profilu, v rámci potřeby posílení země za podmínky nevzbuzování negativní vnější pozornosti skrýváním svých předností (*tchao-kuang jen-chuej*) a ponecháním širokého pole pro vlastní diplomacii v prostoru tehdejšího bipolárního systému. Postupně však tato sofistikovaná politika byla opouštěna již na konci období prezidenta Chu Ťin-tchaa a je otázkou, proč byla vyměněna za styl, který je zjevně neefektivní z důvodu aktivizace protičínských spojenečtství v Asii. Odpověď je patrně třeba hledat v měnícím se pohledu ČLR na poměr sil s USA směrem k vyššímu ocenění vlastní pozice a v čínských vnitropolitických souvislostech, pro které je povýšení vlastní mezinárodní autority prioritou.

Proměna tohoto paradigmatu vede k úvahám, za jakou cenu se ČLR vystavuje zhoršení vnější přijatelnosti své mezinárodní pozice a mezinárodní mediální úspěšnosti a jak dalece se upevnění vazeb USA se spojenečtstvími státy ve východní, jihovýchodní a jižní Asii (Japonsko, Jižní Korea, Tchaj-wan, Filipíny, Singapur, Vietnam, Thajsko, Indie) promítne do posílení společné politiky strategického zadržování Číny pod vedením Spojených států. Následující scénáře představují dvě varianty vývoje v důsledku asertivního chování ČLR. Dvě alternativní verze naznačují méně pravděpodobný vývoj v podobě černých labutí.

Lineární zesilování napětí ve východní Asii v důsledku růstu Číny bez vyústění do otevřeného konfliktu

Čína usiluje trvale o postupné vypuzení USA z oblasti východní a jihovýchodní Asie, kterou považuje za tradiční sféru svého vlivu. Dlouhodobý strategický cíl je dosažení čínské obdoby Monroeovy doktríny, kdy USA budou pod tlakem postupně nuceny přijmout nárok Číny na pozici hegemonu v námořním prostoru Dálného východu v tzv. prvním pásmu ostrovů (prostor mezi pobřežím ČLR a pásem ostrovů mezi

Japonskem a Tchaj-wanem včetně), ovšem bez navazujícího druhého pásma (na východ od prvního) v Tichomoří, kde potenciál obrovské americké vojenské základny na Guamu představuje pro Peking zatím vojensky neřešitelný problém (proto je pro čínskou strategii vhodnější cesta postupných teritoriálních zisků). Tato politika by nebyla kompletní bez integrace sousedících asijských států do ekonomického bloku investiční expanzí ČLR a cestou dohod o volném obchodě. Ačkoliv ekonomická závislost na Číně už nebude mít alternativu, sousední země si i tak budou chtít zachovat bezpečnostní garance USA (zejména Tchaj-wan), a to i v případě, že ČLR a USA vytvoří v budoucnu velmocenský dvojblok. Pokud aliance USA–ČLR nevznikne, scénář se zde dále dělí na variantu loajality většiny sousedních zemí k ČLR v rámci vznikající sinocentrické soustavy, nebo na možnost participace některých (Japonsko, Filipíny) na americké straně při vyhocení napětí mezi dvěma velmocemi.

Všechny budoucí varianty potvrdí definitivní zánik teorie tzv. „mírového růstu“. Již v současnosti Čína jedná jako velmoc vědomá si své síly a nehodlá již akceptovat jiný poměr sil vůči USA než (přinejmenším) rovnováhu. Peking si nárokuje silnější roli zejména v oblasti ASEAN, kde dosud získával navrch spíše politikou volného trhu a diplomacií orientovanou na *soft power* z důvodu oslabit vazby zemí ASEAN na Japonsko a USA. Lze očekávat asertivnější postupy ČLR v námořních teritoriálních sporech. Poté, co ČLR v listopadu 2013 vyhlásila bezpečnostní leteckou zónu (*Air Defense Identification Zone, ADIZ*) sledující její pobřeží v oblasti Východočínského moře, která také částečně překryla existující obdobné zóny Japonska a Korejské republiky ve sporných mořských teritoriích, zejména ostrovů Senkaku (čín. *Tiao-jü*), ostentativně legitimizovala přítomnost svých lodí a přelety svých letounů v tomto prostoru a delegitimizovala ostatní. Není nepravděpodobné, že v případech narušení ADIZ se budou množit vzájemné incidenty a násilné střety, které doplní dosavadní formální výhrůžky a zaměřování protileteckých vojenských radarů na cizí objekty. Prognóza nevylučuje incidenty v ADIZ od rádiových hrozeb k zahájení palby přes demonstrativní výjezdy námořních a leteckých oddílů až po reálné střety, vše spojené s vyhocenými diplomatickými konsekvencemi a mediální ofenzivou.

Pokusy ČLR o ovládnutí Jihočínského moře budou pokračovat. Peking v roce 2014 vydal zvláštní předpis pro rybolov týkající se jižního ostrova Chaj-nan, kterým si nárokuje zónu rybolovu ČLR v okruhu pokrývajícím všechna sporná teritoria v Jihočínském moři. Na základě tohoto předpisu budou hlídkové čluny ČLR kontrolovat všechna plavidla a zjišťovat platnost jejich oprávnění ke vstupu. Toto jednostranné opatření je dalším potenciálním zdrojem konfliktů za účasti vojenských námořních patrol ČLR s podporou letectva (vrtulníků). Doprovodným jevem může být rostoucí počet provokací s účastí čínských civilních člunů, jež překračují výsostná teritoria rybolovu dalších zemí, hlavně u Filipín a Vietnamu, které na některých sporných lokalitách také udržují vojenský personál.

Čínská asertivní teritoriální politika mobilizuje sousední země, zejména členy ASEAN, Indii a Japonsko směrem k diplomatickému odporu a ke zbrojení a posilování vazeb s USA. ČLR ovšem není jediným aktérem, který zvyšuje napětí v regionu. Krizi v čínsko-japonských vztazích vzbuzují i jednostranné kroky japonské vlády cestou řízeného skupování pozemků ostrovů Senkaku a přejmenovávání jednotlivých ostrovů. Japonská strana může nad to posílit v neobydlených lokalitách personální přítomnost u sporných skalisek o týmy vědců, ekologů a vojáků. Filipínské a vietnamské pobřežní hlídky jsou také aktéry násilných šarvátek (kolize člunů, užití vodních děl, střelba) při kontaktu s čínskými civilními i vojenskými plavidly. Hlavní centra střetů jsou nadále v oblasti Paracelských ostrovů, útesů Scarborough a Aiungin (*Žen-aj*) v Jihočínském moři a souostroví Senkaku ve Východočínském moři. Je možné, že se objeví další ostrovy, skaliska, mělčiny a lodní vraky jako předmět střetu s následnými příisuny civilních a vojenských prostředků.

Faktorem vyvažujícím politické a vojenské napětí mezi ČLR, USA a asijskými spojenci je mezinárodní ekonomická provázanost, proto tato varianta scénáře nepředpokládá eskalaci konfliktů nad zvladatelnou úroveň. Po asijském turné prezidenta Obamy v dubnu 2014 v Jižní Koreji, Japonsku, na Filipínách a v Malajsii, kde americký prezident ujistil partnery o platnosti bezpečnostních závazků, lze s určitostí očekávat pokračování této diplomacie. Nezbytnost ekonomických vazeb ČLR na jedné straně s USA, EU, Japonskem, Jižní Koreou, zeměmi ASEAN (a to bez BRICS) a na druhé straně závažné globální ekonomické dopady vyvolané být jen náznakem válečné konfrontace pouze s účastí asijských spojenců s ČLR silně vyznívají ve prospěch umírněného scénáře.

Čínská ekonomická expanze významně integruje prostor Střední Asie, kde s tolerancí Ruska ČLR pokračuje v budování a financování sítě strategických plynovodů a ropovodů vedoucích přes západní periferie ČLR do jejích průmyslově rozvinutých východních regionů. Toto ekonomické zaangażování střední Asie i Ruska je doprovázeno výstavbou strategického řetězu přístavů a terminálů v Indickém oceánu (tzv. „šňůra perel“), kterým Čína stále více diverzifikuje své přísunové cesty surovin, zejména energetických, do jihovýchodní části země (provincie Jün-nan) a snižuje míru své strategické závislosti na tranzitu Malackou úžinou přes Jihočínské moře. Čínská středoasijská politika současně doplňuje vakuum po rozpadu SSSR a využívá slábnoucí pozici USA v Afghánistánu, Iráku a v postsovětských středoasijských zemích, jež vstoupily do integračního sdružení Šanghajske organizace pro spolupráci (ŠOS). Americká politika posílení vazeb na státy podporující zadržování ČLR má dopad zejména na přímořskou oblast v rámci strategického soupeření, nedosahuje však do kontinentální hloubky, kde ČLR stabilizovala a posílila své pozice. I když ŠOS nelze považovat za přednostně bezpečnostní formaci a jakýsi zárodek protiamerického asijského NATO, vzájemné ekonomické vazby dané existencí nerostných nalezišť, zejména energetických surovin, a schopností Pekingu financovat výstavbu strategických dopravních sítí,

toto spojení upevňuje politicky, i přes nedostatek sjednocujícího ideologického základu a spornou koherenci národních zájmů.

Ve vnitropolitickém vývoji ČLR lze po dvou letech funkčního období nového prezidenta očekávat posílení jeho mocenské báze a centralizačních strategií. Jak se projeví Čína se silnějším centrem v zahraniční politice? Tento scénář předjímá větší soulad mezi institucemi (armáda a vnitřní silové složky, diplomacie, zpravodajské služby, média), který nemusí *a priori* znamenat nárůst konfliktů, pokud si je centrum nebude přát. Jejich zdrojem totiž mohla být v minulosti právě nechtěná diverzita jednotlivých byrokracií. V ekonomické sféře lze očekávat pokračující růst HDP na úrovni mírně nad 5 % jako stabilizující regionální i globální činitel. Nepřesvědčivá realizace ideologické kampaně „Čínský sen“ představuje riziko pokračujícího odcizení státu od velkoměstských středních vrstev a venkovské chudiny (tj. nemajetné většiny, zhruba 800 mil. obyvatel ČLR). Domácí pozice prezidenta Si coby reformátora je zaštitěna výraznou podporou veřejnosti, zatímco v zahraničí je autoritativní politik srovnáván s diktátorem. Příliš ostrý tón zahraničních médií bude potom podryvat důvěryhodnost západní mediální kultury a usnadňovat úsilí utužující cenzury ČLR a systematickou izolaci jejích internetových sítí od okolního světa. Nadměrný tlak zvnějšku oslabuje dopad západní i nezápadní demokratické *soft power* v ČLR, která z kulturní politiky konstruuje své sekuritizační téma (*cultural security; wen-chua an-čchüan*).

Střet ČLR–USA, ČLR–Západ, ČLR–asijské sousední státy probíhá paralelně v oblasti *soft power*, v oblasti ekonomického protekcionismu, rozporu mezi *win-win* rétorikou a drsnými obchodními praktikami, bojkotů zboží, v oblasti médií a státních propagand, v oblasti kulturních politik a diskurzů o identitě a o historii. Eskalace ve sféře *soft power* sílí poté, co Čína pohřbila svou donedávna účinnou strategii nízkého profilu a „mírového růstu“.

Vyhrocenější forma asertivní politiky Pekingu i odezvy proamerické aliance

Eskalace teritoriálních konfliktů tentokrát již dospívá k hranici otevřené ozbrojené konfrontace. Hrozí „studená válka“ ČLR–Japonsko a další vlna nacionálních animozit a diplomatických krizí, které se již začínají promítat do ekonomických výsledků (poklesy burzovních indexů, kurzů měn, vypovězení velkých investičních projektů, propad velkoobchodu, dopravy a turismu). Sílí vzájemné mediální útoky, gradují protičínské demonstrace ve Vietnamu, na Filipínách, na Tchaj-wanu, v Japonsku, nově také v Myanmaru, Indonésii a v Thajsku. Stejně tak v ČLR eskalují xenofobní nálady v podobě protijaponských a protizápadních (nejen protiamerických) protestů a projevů vandalismu. Jednání o zóně volného obchodu

mezi ČLR, Japonskem a Jižní Koreou zkrachují. Čínské šance na členství v transpacifickém projektu volného obchodu (TPP) končí. V této vyhocenější variantě lze předjímat politizaci a protiamericky namířenou militarizaci ŠOS ve Střední Asii.

Příležitostné potyčky ve sporných mořských oblastech početně a co do závažnosti eskalují. USA se zdrží přímě vojenské intervence, ale daná situace dále posiluje vliv „jestřábů“ na všech zúčastněných stranách a prohlubuje riziko náhodných střetů v důsledku nahromadění vojenských kapacit, mediálního nátlaku a konfrontačně naladěného veřejného mínění. Individuální přestřelka mezi rybáři a pobřežními hlídkami v Jihočínském moři přeroste ve střet pobřežních vojenských člunů, helikoptér, stíhacích letounů, popř. k použití protiletadlových a námořních řízených střel. V takových situacích se demonstrativně přiblíží americká flotila (*carrier battle group*). V tomto okamžiku však scénář končí diplomatickým řešením bez další eskalace. USA jako vnější, neasijský aktér a garant bezpečnost spojenců sledují zejména vlastní cíle a nemají zájem nechat konflikt Japonska, Vietnamu či Filipín s ČLR dospět do stadia otevřené konfrontace. Rivalita USA–ČLR má paradoxně i charakter vzájemně spjaté „dvojí brzdy“ regionálního konfliktu. To však nevylučuje vzájemné testování limitů v oblasti kybernetické války, či „nešťastnou náhodou“ sestřeleného satelitu (viz příklad vybombardování ambasády ČLR v Bělehradě 1999).

Mezinárodní konflikty Číny na Dálném východě a v jihovýchodní Asii nenaruší ekonomické sbližování ČLR s Tchaj-wanem – obě země zastávají téměř stejné teritoriální nároky v sporných oblastech –, arogantní politika Pekingu však znovu posílí opoziční stoupence tchajwanského autonomistického proudu. Pozice umírněně pročínského prezidenta Ma Ying-jeou se ještě více zhorší, nejasný je vývoj v dalším nákupu sofistikovaných zbrojních systémů z USA. Úsilí ČLR o historicky první setkání prezidentů ČLR a Tchaj-wanu Si a Ma je zmařeno, šance Kuomintangu na další volební vítězství v prezidentských volbách 2016 klesají, protože jeho politika vůči pevninské Číně se veřejnosti jeví jako příliš submisivní.

Militarizace vztahů ČLR–ASEAN a ČLR–Japonsko provází vlna zbrojení v Indii, Japonsku, v zemích ASEAN, zejména ve Vietnamu, kam USA dodávají jadernou technologii (zatím pro mírové využití v energetice). Vedle navyšování jaderného arzenálu v Indii bude také Japonsko na pokraji zvratu v obranné strategii: rozhodne se pro revizi ústavy směrem k přijetí jaderných zbraní. Japonská technologická úroveň urychlí dozbrojení v oblasti námořních, leteckých a raketových sil. Technologická kapacita Japonska posílí propojení s USA a oživí zakonzervovaný projekt společné protiraketové obrany jako zárodek mezinárodní vojenské aliance vedené USA. Reforma ústavy (čl. 9) umožní širší internacionalizaci nasazení japonských ozbrojených sil a zbrojní průmysl se stane impulzem k obnově hospodářského růstu. Konfliktní scénář urychlí oslabování pozic ČLR v Myanmaru a také v doposud vstřícném Thajsku.

KLDR pokračuje v testech balistických raket a rozvoji jaderného programu. Toto ohnisko napětí nemá zastánce už ani v ČLR. Dosažení dočasného míru na jednu dekádu (*Agreed Framework*) v období prezidenta Clintona svědčí o tom, že zopakování tohoto vývoje je převážně v rukou Spojených států. USA v tomto scénáři nemají zájem podobný postup zopakovat, usilují o zachování *statu quo*, který ospravedlňuje masivní vojenskou přítomnost USA v Jižní Koreji, v Japonsku, a šíří v oblasti východní Asie a Pacifiku, zejména při posilování kapacity obrovské vojenské základny na Guamu. Nestabilita Korejského poloostrova a implicitně celého Dálného východu bude tedy pokračovat, tento stav USA vyhovuje.

V Číně v roce 2014 prudce vzrostl počet a závažnost teroristických útoků na veřejných prostranstvích v Ujgurské autonomní oblasti Sin-ťiang i mimo ni (Urumči, Ji-ning, Kchun-ming, Kanton) a spolu s tím přitvrzuje státní politika boje proti terorismu. Celé funkční období prezidenta Si bude charakterizováno uplatňováním ještě tvrdších postupů proti ujgurským a tibetským autonomistickým hnutím v podobě ozbrojených zákroků a zesílené zpravodajské činnosti se zapojením místní veřejnosti. Mediální kampaň a rostoucí rasismus čínské většiny působí na větší četnost a násilný charakter střetů. Atmosféra strachu vyvolaná čistkami ve vládni komunistické straně, monitorováním v komunikačních sítích, tlakem na média a v obchodních kruzích přispívá k „zhnědnutí Číny“, kde se prohlubuje odcizení autoritativního režimu od veřejnosti.

V rámci této varianty scénáře je možné vnitřní pnutí spojit do souvislosti s rostoucím nacionalismem politických elit, který si žádá akceschopnější politiku proti asijským sousedním zemím a proti USA. Pokud by se ekonomická situace zhoršovala a mediální obraz autoritativního prezidenta pohl, agilnější zahraniční politika na úkor sousedů by měla své vnitřní důvody. Ekologické havárie, korupční skandály společně stimulují potřebu odvést pozornost směrem k nacionalismu – v kampaních proti Japonsku, sousedním zemím, USA a světovým médiím.

Zde uvedená vyhraněná varianta předpokládá americkou amnézii na svou ekonomickou strategii v Asii, ve které by vojenská rovina dočasně překryla mezinárodní provázanost ekonomik a stále ještě rostoucí ekonomický potenciál Číny. Dojde-li v Číně k zastavení růstu HDP, kvantitativní formát její ekonomiky i tak zastíní USA, které budou zvažovat ekonomické dopady riskantních politik, zejména s ohledem na fiasko na Blízkém východě.

Vojenská konfrontace mezi ČLR a Spojenými státy

V tomto krajně nepravděpodobném *most dangerous* scénáři Peking ztratí trpělivost poté, co někteří z aktérů vyprovokují konflikt, nebo Spojené státy povzbudí některého ze svých spojenců (Japonska, Filipín a Jižní Koreje) ke společné akci pro

otestování Peking. Jinou možností je razantní nástup čínských jestřábů ve vedení komunistické strany a armády. ČLR opouští cestu postupných kroků, když se již cítí dost silná, aby vstoupila do otevřené konfrontace s USA. Ve válce s koalicí USA a asijských spojenců Čína utrpí těžké ztráty na životech i vojenského *hardware*. Dojde i k zasažení civilního obyvatelstva v přímořských oblastech. Proto bude mít Peking důvod uzavřít mír a – jako vždy – se prohlásit vítězem. USA utrpí také ztráty, kdy čínská armáda úspěšně použije řízené rakety proti americkému námořnictvu a dojde k zasažení letadlové lodi. Konflikt představuje na obou stranách hypoteticky žádoucí konfrontaci technických, organizačních a velitelských kapacit pro účely strategického testování.

Pokud by ke konfliktu došlo do roku 2020, kdy Čína nebude ještě dost silná, vojenská převaha USA by ČLR těžce poškodila a Peking by porážku hůře unesl vnitropoliticky i ekonomicky, vzestup Číny na úkor USA se zásadně zkomplikuje. Proto, chtějí-li Spojené státy korigovat růst Číny tímto způsobem, nemají čas tento scénář odkládat více než dvě dekády (resp. dobu, kterou lze změřit přesněji na základě detailní vojensko-technické analýzy) – poté už vojenská a technologická kapacita ČLR dorovná převahu USA v oblasti letectva (nová generace stíhaček a letounů *stealth*), námořních sil (atomové ponorky, letadlové lodi, bojové čluny s výzbrojí nové generace), raketové techniky (nová generace ICMB, řízené protiletadlové a námořní střely, rakety *aircraft carrier killer* DF-21D, rakety s dosahem na oběžnou dráhu Země pro ničení satelitů), dronů a kybernetických prostředků.

Čína a USA nemohou jeden druhého úplně vojensky porazit, vojenskými prostředky ale mohou donutit soupeře k ústupkům dříve, než by to umožnila kombinace diplomatických kroků a ekonomického nátlaku. V případě, že slábnoucí Spojené státy ozbrojený konflikt nevyhodnotí jako úspěch, přistoupí na kompromis, zachovají své bezpečnostní smlouvy s Japonskem, Jižní Koreou, Filipínami a Vietnamem, ale ustoupí na čínské požadavky uznání teritoriálních nároků v Jihočínském a Východočínském moři (první ostrovní pásmo). Američtí spojenci budou muset dohodu přijmout pod hrozbou vyklizení amerických pozic v regionu.

Ekonomická realita nedovolí USA zahájit novou studenou válku. Čína nepřestane být klíčovou zemí americké politiky v Asii. ČLR si jistě připomene, že od zkušenosti války v Koreji (viz architektura zahraniční politiky Čou En-laje) nemá zájem své spory s USA řešit vojenskou cestou, protože je v důsledcích příliš neproduktivní. Tento argument nasvědčuje možnosti, že konflikt, když už nebylo možno mu zabránit, nebude alespoň dále eskalovat. V případě nerozhodného výsledku střetu pozice USA ve východní Asii a Pacifiku utrpí, a to uspíší formování sinocentrického bloku. Vojenský konflikt s účastí asijských států (Japonsko, Filipíny, Vietnam, popř. Indie) by i v případě relativně úspěšného výsledku pro Peking rozbil doposud silné ekonomické a diplomatické pozice ČLR. Kontinentálnímu posilování vlivu Číny ve Střední Asii ovšem nelze zvnějšku účinně bránit, USA by nezískala nic, energetickou

bezpečnost Číny by musely Spojené státy ohrozit cestou zničení dopravních sítí z Ruska a středoasijských států.

Černá labuť coby bílá holubice: Pekingský Time Out

Otevřený vojenský konflikt v podobě zatažení USA do války s Čínou – coby katastrofický scénář – je zcela nereálný. Pro první kontrast s prvními dvěma scénáři se proto lépe hodí jiná nečekaná verze, která může podtrhnout racionální volbu dvou předešlých. Varianta bílé holubice zde nadsazuje nečekanou šanci na hluboký mír.

Peking opět obrátí zahraniční strategii k ostentativně mírotvorné politice. Prezident Si, resp. jeho další nástupce, dosáhne svých vnitropolitických cílů a zklidní zahraniční politiku na úroveň dřívější rétoriky o pokojné cestě za harmonií v Asii a Pacifiku. Čínská vláda i v případě neúspěchů vnitřních reforem bude potřebovat zachovat stabilní mezinárodní prostředí. ČLR se vrátí k *soft power* rétorice, protože testování asertivní varianty se ukázalo jako prozatím dostatečné. Příkladem postupného zkoušení limitů, kam až lze zajít, je umístění čínské těžební plošiny HYSY 981 za vehementních protestů Vietnamu v jižní části Paracelských ostrovů v Jihočínském moři (2014). Po diplomatickém konfliktu a ostrých protičínských demonstracích s násilnými projevy (ničení čínských výrobních zařízení, osobní inzultace) ve Vietnamu a na základě mezinárodního tlaku byla z obav eskalace konfliktu plošina nakonec stažena zpět na čínský na ostrov Chaj-nan. Vyhlášení ADIZ bylo zbytečně dramatizováno, ČLR toto opatření plánovala minimálně tři roky předem, mezitím japonská vláda začala skupovat ostrovy Senkaku a čínská reakce tím byla vlastně vyprovokována předvolební kampaní v Japonsku. Pro srovnání, japonská ADIZ byla po skončení druhé světové války vytvořena Spojenými státy a v roce 1969 předána oficiálně Japonsku, které ji dále rozšířilo. Jihokorejský ADIZ byl obdobně vytvořen Spojenými státy v roce 1951. Postup čínské strany v tomto kontextu vyjevuje opožděný nástup ČLR k uplatnění svých legitimních nároků. ADIZ nemusí přinášet konfliktní situace, pokud je nebudou sousední země s podporou USA vyvolávat.

Taktika ČLR v teritoriálních sporech v Jihočínském moři má dlouhodobě obdobné rysy: občas provede anexi skalisek nebo malých ostrovů (např. Mischief Reef v roce 1994), vybuduje na nich skryté vojenské zázemí („rybářské příbytky“), pak přejde do fáze diplomatických jednání, bilaterálních i multilaterálních, po několikaletých jednáních nakonec dojde k podpisu mezinárodní dohody (*Code of Conduct* v letech 2002 a 2012), kterými se situace zklidní až do dalších větších incidentů. Tato flexibilní („salámová“) politika postupných kroků se vyhýbá riziku velkého konfliktu s USA a vede jen k částečným územním ziskům, které se nakonec podaří zakonzervovat. Vnitropoliticky se jeví jako vhodná pro uspokojení nároků vedení

komunistické strany a armády ČLR. Hodnocení čínských postupů v teritoriálních sporech je ovšem v globálních médiích pod vlivem USA podjaté.

Prezident Si bude potřebovat seznam úspěchů vládního programu „Čínský sen“ a posílení mezinárodní autority ČLR ke konci svého období v roce 2017. K tomu všemu mu návrat ke květnaté politice míru a prosperity – čínské HDP již tou dobou dostihne úrovně USA – dává možnosti sklidit uznání na všech důležitých frontách.

Doporučení pro Českou republiku

Evropská unie a Česká republika nejsou v prostoru východní Asie a Pacifiku relevantními aktéry v bezpečnostní a politické sféře. EU však je ekonomickou velmocí a má i v této části světa silnou *soft power*. Ekonomický vývoj ve východní a jihovýchodní Asii lze považovat za nadále slibný, pokud nebude narušen vzájemnými konflikty mezi ČLR a sousedními zeměmi. I v tom případě je nepravděpodobné, že by se zcela závažně promítl do obchodu a investiční činnosti ČLR mimo Asii.

Česká republika si pod vlivem médií a neziskových organizací vypěstovala neúměrně negativně podjatý přístup k Číně. Nepředpokládáme nicméně, že by očekávatelný pohyb ve sbližování Číny a střední Evropy byl nějak dotčen vývojem v oblasti východní Asie a Pacifiku. ČR lze doporučit, aby nadále bedlivě sledovala zahraniční analýzy vývoje v tomto regionu a současně aby se odborná veřejnost a vládní instituce učily kriticky orientovat v sekuritizačních diskurzích a stereotypech, které jsou do ČR šířeny z USA a jejích hlavních asijských spojenců, a popř. se od nich odpoutat.